

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการจัดการองค์ความรู้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในภาคตะวันออก: การพัฒนาความสามารถด้านภาษาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มุ่งศึกษาโดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยว
2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
3. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
4. จังหวัดในเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 — 2549) ได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดบทบาทการพัฒนาประเทศในอนาคตอย่างเหมาะสม โดยเน้นการพัฒนาที่ต้องสอดคล้องกับศักยภาพและบทบาททางเศรษฐกิจของพื้นที่โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมวางรากฐานการพัฒนาให้เป็นสังคมที่เข้มแข็ง มีระบบบริหารจัดการที่ดีในทุกระดับ ขณะเดียวกันพยายามดึงเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยที่มีจุดเด่น คือ การประณีตประณีต เปิดกว้าง เป็นแกนประสานความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างสันติภาพในชุมชน อีกทั้งมุ่งสร้างศักยภาพด้านการผลิตและบริการ เพื่อเตรียมพัฒนาประเทศสู่ความเป็นฐานเศรษฐกิจของภูมิภาค โดยเฉพาะด้านเกษตรกรรม การแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรและอาหาร เพื่อพัฒนาเป็น “ฐานการท่องเที่ยว” ที่หลากหลาย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ได้ตระหนักถึงปัญหาการพัฒนาประเทศต่าง ๆ ที่ไร้ระเบียบและขาดทิศทางที่เหมาะสม ดังเช่น การลงทุน ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่ไม่ได้คำนึงถึงผังเมืองและผังภาค ทำให้การขยายตัวของชุมชนกระจุกกระจายไม่เป็นระเบียบ ตัวเมืองขยายตัวโดยขาดโครงสร้างพื้นฐานรองรับอย่างเพียงพอ ก่อปรกับการนำพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมทางการเกษตร ไปใช้ประโยชน์ผิดประเภท โดยมิได้คำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่ และการลงทุนของภาครัฐ การขยายฐานการผลิตด้านอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วโดยขาดมาตรฐานการประกอบกิจการที่เหมาะสมและไม่มีการบังคับใช้มาตรการควบคุมมลพิษอย่างจริงจังทำให้เกิดปัญหามลพิษที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและสภาวะแวดล้อมของชุมชนโดยตรงมากยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นการขยายตัวของการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วโดยปราศจากการดูแล

บำรุงรักษาและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างถูกต้องและเป็นระบบทำให้แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศิลปกรรม และ โบราณสถานหลายแห่งอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม สูญเสียคุณค่าและความงามลงตามลำดับในเวลาอันรวดเร็ว (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2544) ด้วยเหตุนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 และแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติจึงได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชนศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวโดยอาศัยการวางแผนการจัดการผังเมือง สิ่งแวดล้อม ตลอดจนสภาพแวดล้อม เพื่อให้เกื้อหนุนต่อคุณภาพชีวิตและเป็นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ดังนี้

1. ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งศิลปกรรม และ โบราณคดี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. ใช้ผังเมืองเป็นกลไกประสานการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองให้เกิดความน่าอยู่และยั่งยืน
3. อนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาประเทศไม่เพียงแต่ทางเศรษฐกิจแต่สามารถสร้างความยั่งยืนทางสังคมได้ด้วย ทั้งนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจกรงานประจำของมนุษย์ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544, หน้า 44) ซึ่งมีจุดประสงค์ของการท่องเที่ยวที่จำกัดอยู่ที่การพักผ่อนเพิ่มเติมจากนิยามที่ จูทามาส จันทรรัตน์ (2541, หน้า 9, อ้างถึงใน Leiper, 1979, P.390) ที่ครอบคลุมถึงจุดประสงค์อื่น ๆ ของการท่องเที่ยวไว้ ดังนี้ “การท่องเที่ยวคือ ระบบซึ่งเริ่มต้นจากนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการในการเดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลและแรงกระตุ้นแตกต่างกันไป” และนิยามของวรรณา ศิลปะอาษา (2544, หน้า 31) ซึ่งกล่าวว่า การท่องเที่ยวหมายถึงการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งด้วยความสมัครใจเป็นการชั่วคราว โดยมีวัตถุประสงค์ทางการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน สถานที่เหล่านั้น หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวซึ่งประกอบด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวหลากหลายที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้

ดังนั้นความหมายของการท่องเที่ยวที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ การท่องเที่ยว คือกิจกรรมเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด ด้วยการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งตามความสมัครใจ โดยมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจบริการต่าง ๆ และประชาชนในท้องถิ่น

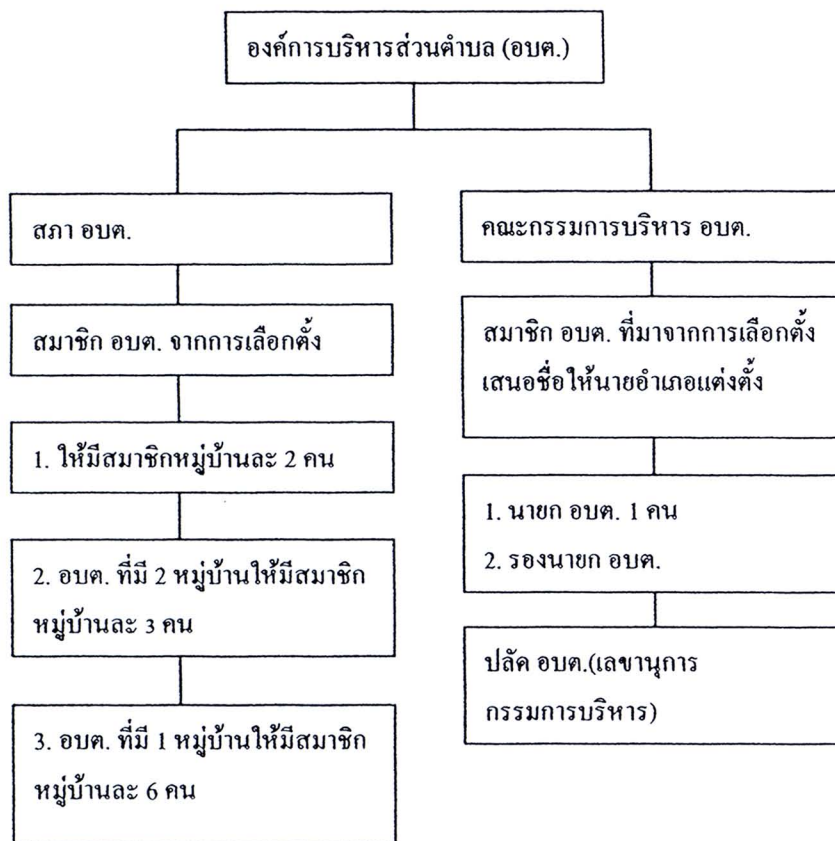
ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งของการท่องเที่ยว คือหน่วยงานหรือกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถแบ่งได้หลายรูปแบบด้วยกัน การแบ่งตามลักษณะของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นรูปแบบที่ได้ความนิยมเป็นอย่างมาก โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มที่ให้บริการนักท่องเที่ยวโดยตรง หมายถึง กลุ่มที่ให้บริการนักท่องเที่ยวโดยตรง ประกอบด้วย ธุรกิจคมนาคมขนส่ง ธุรกิจที่พัก ธุรกิจร้านอาหาร ธุรกิจนันทนาการ ธุรกิจสินค้าที่ระลึก เป็นต้น แม้ว่าธุรกิจต่าง ๆ เหล่านี้ขายสินค้าและบริการให้ทั้งแก่นักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว แต่ยังถือว่าเป็นการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้โดยตรงในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว

2. กลุ่มที่ให้บริการสนับสนุนการท่องเที่ยว ประกอบด้วย บริการพิเศษต่าง ๆ เช่น ผู้จัดทำเอกสารการท่องเที่ยว หน่วยศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยว กลุ่มที่ผลิตสินค้าเกษตรกรรมและแปรรูปสินค้าเกษตรกรรม เป็นต้น ธุรกิจกลุ่มนี้อาจมิได้ผลิตสินค้าหรือบริการเพื่อขายแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง แต่ทำหน้าที่ในการส่งต่อสินค้าหรือบริการให้แก่กลุ่มแรก ซึ่งถือว่ากลุ่มที่สองนี้มีความสำคัญในการสนับสนุนอุตสาหกรรมบริการเช่นกัน

3. กลุ่มพัฒนาการท่องเที่ยว ประกอบด้วย นักวางแผน หน่วยงานรัฐบาล เช่น กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล สถาบันการเงิน นักลงทุน สถาบันการศึกษา สถาบันฝึกอบรมและอาชีพ องค์การเหล่านี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยิ่ง โดยเฉพาะหน่วยงานของรัฐจะมีบทบาทในฐานะเป็นผู้กำหนดนโยบายการบริหารประเทศ มีหน้าที่กำกับวางแผนโดยกำหนดแผนหลัก (รวมทั้งแผนรอง ระดับภาค ระดับจังหวัด และแผนปฏิบัติการระดับพื้นที่) การออกกฎหมายและกฎระเบียบ ติดตามงานด้านการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยว และผลักดันแผนการดำเนินงานด้านงบประมาณ โดยประสานงานไปยังหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องการพัฒนาการท่องเที่ยวทางด้านการวางแผน อาทิ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure of Development) ที่เป็นการลงทุนด้านสาธารณูปโภค เช่น การสร้างเส้นทางหลวง การตัดถนนเข้า – ออกหมู่บ้าน ประปา ทำอากาศยาน หรือสนามบิน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในการบริหารและการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่นั้นมีปัจจัยหลัก ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์การปกครองท้องถิ่น นักท่องเที่ยว ตลอดจนชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว องค์การปกครองท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับประชาชนมาก คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งตามนโยบายรัฐบาล อบต. จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบโดยตรง เพราะในฐานะเจ้าของพื้นที่ มีหน้าที่คุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกฎหมาย ตามแผนแม่บทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัด พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติมได้กำหนดโครงสร้างและอำนาจหน้าที่การบริหารส่วนตำบล ดังแสดงในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบล

ที่มา: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2546, หน้า 152

องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย ดังนี้

- 1.อำนาจหน้าที่ทั่วไป พัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
- 2.อำนาจที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

- 2.1 จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก

- 2.2 รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะรวมทั้งการกำจัดมูล

ฝอย และสิ่งปฏิกูล

- 2.3 ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ

- 2.4 ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

- 2.5 ส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

- 2.6 ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุและผู้พิการ

2.7 ค้ำครองดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.8 บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

2.9 ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย โดยจัดสรรงบประมาณหรือนุเคราะห์ให้ตามความจำเป็นและสมควร

3. อำนาจหน้าที่ที่อาจจัดทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

3.1 ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคและการเกษตร

3.2 ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น

3.3 ให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำ

3.4 ให้มีและบำรุงรักษาสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจ และสวนสาธารณะ

3.5 ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์

3.6 ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว

3.7 บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร

3.8 การคุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

3.9 หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินขององค์การบริหารส่วนตำบล

3.10 ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม

3.11 กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์

3.12 การท่องเที่ยว

3.13 การผังเมือง

องค์การบริหารส่วนตำบลออกข้อบัญญัติตำบลเพื่อใช้บังคับภายในตำบลได้เท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย หรืออำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยจะกำหนดค่าธรรมเนียมหรือกำหนดโทษปรับไม่เกิน 500 บาท นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ด้วย ดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2542 มาตรา 16 ที่กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และยังกำหนดให้เทศบาลเมืองพญาและองค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว

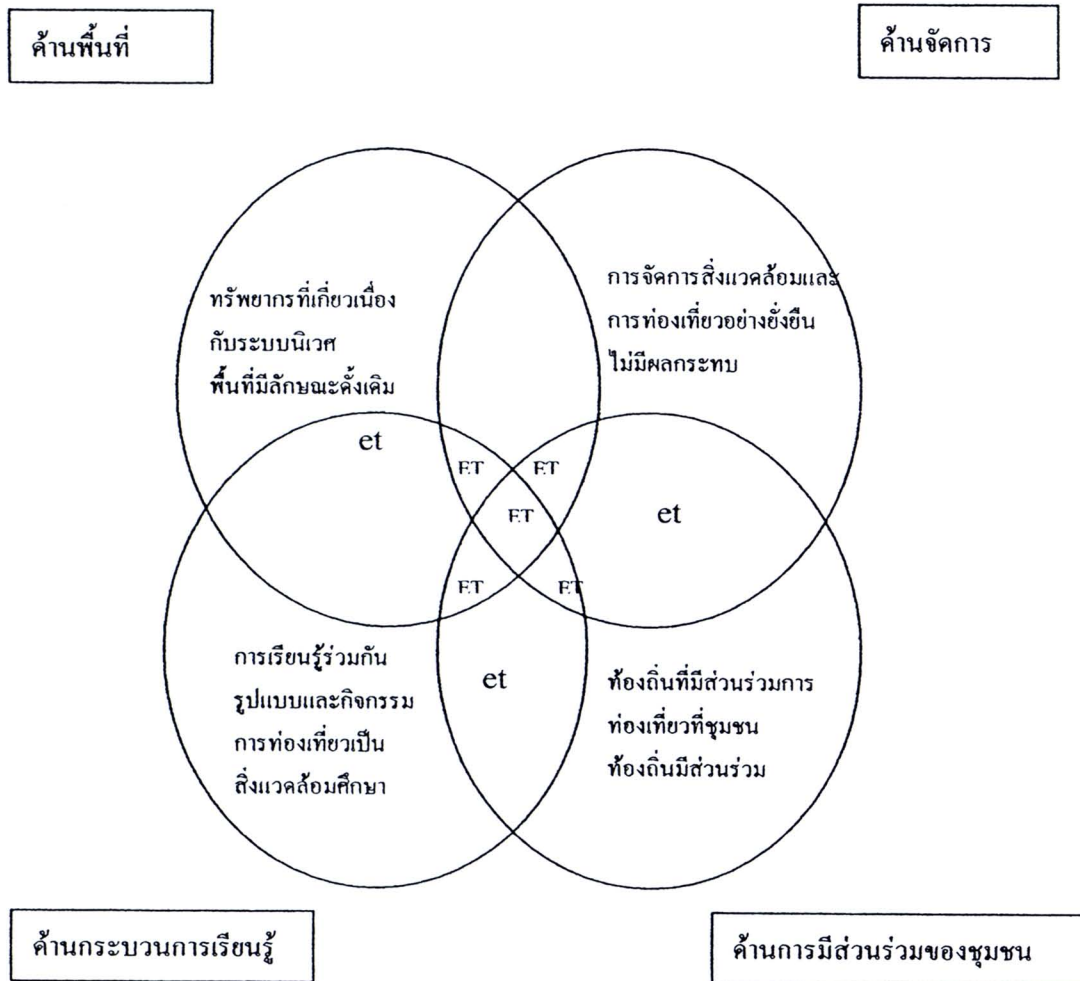
จากเหตุผลและความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศข้างต้นจึงได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแปลมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษคำว่า “Eco-tourism” ซึ่งเป็นคำผสมระหว่างคำว่า Ecology ที่แปลว่านิเวศวิทยา กับคำว่า Tourism หมายถึงการท่องเที่ยว

สถาบันต่าง ๆ และนักวิชาการหลายคนได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ไว้ต่าง ๆ กันเช่น องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐควีนสแลนด์ ประเทศออสเตรเลีย ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เนื่องจากมุ่งเน้นสิ่งดึงดูดใจตามธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง อันจะช่วยเพิ่มความรู้แก่นักท่องเที่ยวและเกิดประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น (นำชัย ทุนผล, 2543) ในขณะที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกล่าวถึง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบและเป็นการท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยผู้เกี่ยวข้องได้เรียนรู้ร่วมกันภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2546) นอกจากนี้องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) ได้อธิบายลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเอกสารเผยแพร่ พ.ศ. 2545 ไว้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. คำนึงถึงธรรมชาติ
2. ให้ความรู้และสื่อความหมาย
3. เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มขนาดเล็ก
4. ลดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติ
5. ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น
6. กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์

จากความหมายและคำจำกัดความข้างต้น สรุปความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ใช้ในการศึกษานี้ว่าเป็นการท่องเที่ยวในการศึกษานี้ว่าเป็นการท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น เส้นทางศึกษาธรรมชาติ การศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนซึ่งพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ รวมไปถึงเทคโนโลยีชาวบ้านที่เกิดจากภูมิปัญญาอื่น ๆ ที่สมาชิกชุมชนร่วมกันพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจจนกลายเป็นเอกลักษณ์ดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว โดยผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกันด้วย มีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมเพื่อก่อให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

จากความหมายดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกระบวนการเรียนรู้ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น รายละเอียดดังปรากฏในภาพที่ 2.2 (มิตรา สามารถ, 2543, หน้า 25-27)

ภาพที่ 2.2 องค์ประกอบหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา: มิสรา สามารถ, 2543

หมายเหตุ : ET, ET, and et แสดงความเข้มข้นหรือบทบาทความสำคัญที่มีผลกระทบต่อระบบการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแบบเชิงนิเวศ

จากภาพที่ 2.2 แสดงขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังรายละเอียด 4 ด้านต่อไปนี้

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่

การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก หรือการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐาน อยู่กับ

ธรรมชาติ (Nature-Based Tourism) เป็นสำคัญ ได้แก่ ดิน หิน น้ำ ป่าไม้ ภูเขา ทะเล ชายหาด น้ำตก ตลอดจนสิ่งที่มีชีวิตที่อยู่อาศัยในแหล่งธรรมชาติต่าง ๆ หรืออาจเรียกว่าเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับระบบนิเวศ (Ecological-Based Tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ

การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible Travel) โดยไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน นั่นคือการจัดการที่มุ่งการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างค่อนเนื่องยาวนาน โดยมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างทะนุถนอมครอบคลุมถึงการอนุรักษ์และปกป้องรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม มีการป้องกันและการกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขตจึงเรียกว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably-Managed Tourism)

3. องค์ประกอบด้านกระบวนการเรียนรู้

การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านกิจกรรมที่สร้างสรรค์ ให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องจึงนับว่าเป็นการท่องเที่ยวบนฐานของสิ่งแวดล้อมศึกษาที่แท้จริง (Environmental Education-Based Tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น (Involvement of Community or People Participation) ซึ่งตลอดกระบวนการความร่วมมือเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้นี้หมายรวมถึงเกิดการกระจายรายได้ ยกระดับคุณภาพชีวิต และได้รับผลตอบแทนแก่ชุมชนและกลุ่มชนโดยรวม เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการติดตามให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากประชาชนในระดับรากหญ้าจนถึงฝ่ายปกครองท้องถิ่นและรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้แก่ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวพักแรมทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงกล่าวได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation-Based Tourism)

ในทำนองเดียวกัน หากแหล่งท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านครบสมบูรณ์ก็จัดว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความสมบูรณ์จะแสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์ “ET” หมายถึงความเข้มข้นและระดับความสำคัญต่อระบบการท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีมาก เช่น คนหรือชุมชนในพื้นที่กิ่งอำเภอเกาะช้าง เปิดบ้านเป็นโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก

โดยสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวจากการเปิดให้นักท่องเที่ยวให้ได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการทำประมงเป็นต้น หากขาดหรือปราศจากความสมบูรณ์ขององค์ประกอบหนึ่งองค์ประกอบใดนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งนั้น ๆ ก็จะลดความสมบูรณ์ลงตามลำดับเป็น “ET” หรือหากมีองค์ประกอบเพียง 2 ด้าน ความสมบูรณ์ของพื้นที่จะแสดงผลเป็น “et” หมายถึงความเข้มข้นในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวมีน้อย ตัวอย่างกิจกรรมเช่น กลุ่มแม่บ้านทำอาหารมาส่งให้แขกที่มาพักโฮมสเตย์ เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นจะมีความแตกต่าง ไปจากการท่องเที่ยวทั่วไป 4 ประการ ดังตารางที่ 2.1 คือ

ตารางที่ 2.1 ความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวทั่วไปกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวทั่วไป	การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
1.เน้นการเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจหลักได้แก่ ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว กำไรจากการมีนักท่องเที่ยวมาพักแรม เป็นต้น	1.เน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นหลักและรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นรอง
2.ไม่จำกัดรูปแบบและจำนวนของนักท่องเที่ยว	2.จำกัดรูปแบบและจำนวนของนักท่องเที่ยวที่มุ่งความเป็นธรรมชาติที่ปราศจากการปรุงแต่งจากแหล่งท่องเที่ยวชุมชนและอื่น ๆ
3.การจัดการที่มุ่งการแข่งขัน	3.การจัดการที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน
4.สร้างการดึงดูดใจแก่ท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความ สะดวกสบาย ความบันเทิงเรีรรมย์	4.ให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกแก่ท่องเที่ยวด้าน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนี้ วีเวอร์และคณะ (Weaver et al., 1995, p.2, อ้างถึงใน วุฒิชชาติ สุนทรสมัย, 2550 หน้า 15-16) ได้เปรียบลักษณะของความแตกต่าง ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวมวลชนตามประเพณีนิยม (Conventional Mass Tourism) ไว้เช่นกัน มีรายละเอียด ดังตารางที่ 2.2

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
ห้องสมุดงานวิจัย	
วันที่.....	17 ต.ค. 2555
เลขทะเบียน.....	248962
เลขเรียกหนังสือ.....	

ตารางที่ 2.2 ลักษณะของความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการท่องเที่ยวแบบมวลชน

ประเด็น/ตัวแปร	การท่องเที่ยวแบบมวลชน	การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
1.สถานที่พักแรม (Accommodation)	- มีความหนาแน่นและกระชั้น - กระจุกตัว ณ ที่ใดที่หนึ่ง/ไม่จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว - มักขนาดใหญ่และมีการดัดแปลงธรรมชาติ - ผู้เป็นเจ้าของมักเป็นนักธุรกิจขนาดใหญ่ หรือกลุ่มนักธุรกิจจากภายนอกประเทศ	- กระจายตัวไปตามแหล่งท่องเที่ยว/จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว - ขนาดเล็กและอยู่ในสภาพธรรมชาติท้องถิ่น - ธุรกิจขนาดเล็กหรือธุรกิจชุมชนและคนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของ
2. จุดสนใจ (Attractions)	- วัฒนธรรมและธรรมชาติที่เป็นจุดดึงดูดสำหรับนักท่องเที่ยว แต่ขาดความเอาใจใส่ในการอนุรักษ์	- วัฒนธรรมและธรรมชาติที่เน้นการอนุรักษ์ไว้สำหรับท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว
3. การตลาด (Marketing)	- ตลาดขนาดใหญ่และมีความหลากหลายด้านความต้องการ - การตลาดโดยบริษัทจำนวนมาก	- ตลาดขนาดเล็กและมีความต้องการเฉพาะด้าน - การตลาดอาศัยความร่วมมือจากท้องถิ่นและรัฐ
4. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ (Economic Impact)	- มักไม่คำนึงความเชื่อมโยงกับท้องถิ่นโดยตรง - มีการรั่วไหลของเศรษฐกิจสูง - มีผลของตัวทวีคูณต่ำ (Low Multiplier)	- สร้างธุรกิจเชื่อมโยงของท้องถิ่นโดยตรง - มีการรั่วไหลของเศรษฐกิจต่ำ - มีผลของตัวทวีคูณสูง (High Multiplier)
5. กฎระเบียบ/ข้อบังคับ (Regulations)	- ท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยหรือแทบไม่มีส่วนร่วมในการจัดการ/ควบคุม	- ท้องถิ่นมีอำนาจและมีส่วนร่วมในการจัดการ/ควบคุม
	- มักมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก่อนมีการวางแผนการจัดการท่องเที่ยว	- มักมีการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวก่อนมีการพัฒนา

ตารางที่ 2.2 ลักษณะของความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการท่องเที่ยวแบบมวลชน (ต่อ)

ประเด็น/ตัวแปร	การท่องเที่ยวแบบมวลชน	การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
	- มักใช้การวัดค่าทางเศรษฐกิจเป็นแรงจูงใจ - มักมีการพัฒนาและการท่องเที่ยว (No Carrying Capacity) อย่างไม่รู้เป้าหมายทางสังคมและสิ่งแวดล้อม	- มักพิจารณาร่วมกันระหว่างเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นแรงจูงใจ

ศักยภาพของการท่องเที่ยว หมายถึง ความพร้อมในด้านคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของแหล่ง/ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้การให้บริการด้านการท่องเที่ยวแก่ผู้มาเยี่ยมชมเยือนคุณลักษณะหรือคุณสมบัติดังกล่าวมีความแตกต่างกับตามประเภทของแหล่งหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว นั้น ๆ ซึ่งควรมีคุณลักษณะหรือคุณสมบัติที่สำคัญ 4 ประการ หรือที่เรียกว่า 4As คือ

1. ความน่าดึงดูดใจของสถานที่ (Attraction) หมายถึง แหล่งหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถเรียกร้องและกระตุ้นความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ หรือมีลักษณะชวนตาชวนใจ มีเสน่ห์เฉพาะตัวทั้งที่เกิดจากมนุษย์สร้างขึ้นและเกิดจากธรรมชาติอันมีสาเหตุมาจากปัจจัยต่อไปนี้ ความงามตามธรรมชาติ เช่น หาดทรายขาว แนวปะการังที่มีสีสันสวยงาม น้ำตกที่มีความสวยงามและทั้งที่สร้างขึ้นและเกิดตามธรรมชาติรวมทั้งเหตุการณ์สำคัญเฉพาะกาล เช่น งานประเพณีในเทศกาลสำคัญของการประกวดผลผลิตทางการเกษตร

2. ความสะดวกในการเข้าถึง (Accessibility) หมายถึง แหล่งหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวจะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้มาก หากมีความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงและเที่ยวชม นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย ทำให้นักท่องเที่ยวจะเกิดอรรถรสในการท่องเที่ยวได้มาก ดังนั้นแม้แหล่งท่องเที่ยวมีความสวยงามแต่ขาดความสะดวกในการเข้าถึง นักท่องเที่ยวจะไม่เดินทางไปเที่ยวชม หน่วยงานที่รับผิดชอบ และแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องดำเนินการจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนน สะพาน เส้นทางเดินเรือ ที่จอดรถ ตลอดจนเส้นทางยานพาหนะหรือทางเดิน เพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแก่นักท่องเที่ยว

3. ความประทับใจ (Amenity) หมายถึง แหล่งหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวก่อให้เกิดความประทับใจ สุขใจและซาบซึ้งในการเที่ยวชม เช่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เช่น ปราสาทราชวัง วัด โบราณสถานต่าง ๆ ที่แสดงถึงอารยธรรมในอดีต หรือแม้แต่ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การพักผ่อน อาทิ อุทยานแห่งชาติทางบกและทางทะเลหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น การร่วมงานเทศกาลและประเพณีต่าง ๆ เช่น งานคาร์นิวัลในประเทศบราซิล งานประเพณีสงกรานต์ในประเทศไทย เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ความเป็นมิตร ความสามารถในการสื่อสาร ความเอื้ออาทร และคุณสมบัติที่ส่งเสริมบริการของมนุษย์ เป็นต้น

4. องค์ประกอบของการบริการ (Ancillary Service) สถานที่ท่องเที่ยวควรจัดสรรการบริการด้านต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว หน่วยงาน และภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่ออำนวยความสะดวกและดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้ ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

4.1 การบริการด้านการตลาด เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว การศึกษาวิจัยด้านความต้องการของนักท่องเที่ยว การกำหนดการบริการเหมาะสมการส่งเสริมความร่วมมือด้านการตลาดเป็นพันธมิตรในกลุ่มอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นต้น

4.2 การประสานความร่วมมือด้านการพัฒนาและการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจากความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การวางแผนการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น และการจัดระบบการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Natural Resource Tourism) เป็นสิ่งสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ต้องอาศัยธรรมชาติของระบบนิเวศ และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยกำหนดความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยวว่าหมายถึง จุดหมาย (Destination) ของการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวนั่นเอง ส่วนแหล่งท่องเที่ยวใดจะมีทรัพยากรที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวอย่างไรนั้น ซึ่งความดึงดูดใจเหล่านั้นอาจดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มหนึ่ง แต่อาจไม่ดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นก็ได้ แหล่งท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ (Nature Destination) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ และนับว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด โดยแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

1.1 ทิวทัศน์ (Scenery) ทิวทัศน์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติทั้งที่สวยงามและแปลกตา ที่มีความแตกต่างและทำให้ประหลาดใจหรือสนใจ (Surprise) จะเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเยี่ยมชม

1.2 สัตว์ป่าและพรรณไม้ (Wildlife and Flora) สัตว์ป่าและพรรณไม้เป็นส่วนหนึ่งของความงามตามธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ เพราะชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ป่าเป็นสิ่งที่น่าศึกษาหาความรู้ รวมทั้งความหลากหลายของพรรณไม้ในป่าประเภทต่าง ๆ และสวนพฤกษศาสตร์สมุนไพร ซึ่งแม้ว่าวันวันจะหมดไป แต่ยังมีกรอนุรักษ์ไว้ให้ได้ชมและท่องเที่ยวได้ เช่น สวนสัตว์สวนสมุนไพร เป็นต้น

1.3 สภาพภูมิอากาศ (Climate) สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไป เช่น แสงแดด สายลม อากาศอบอุ่น หรือหิมะ ตลอดจนลักษณะอากาศที่แตกต่างกันไปตามถิ่นเดิมของนักท่องเที่ยวจะเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นมาได้ เช่น ฤดูร้อนนักท่องเที่ยวมักนิยมเดินทางไปยังชายฝั่งทะเลหรือฤดูหนาวชาวยุโรปนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวแถบตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีอากาศที่อบอุ่นกว่า เป็นต้น

1.4 ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ (Natural Phenomenon) เป็นลักษณะของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์เที่ยงคืน การเกิดสุริยุปราคา การเกิดฝนดาวตก เป็นต้น

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา (Historical, Archaeological and Regions Destination) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีหรือศาสนา ได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อไปนี้

2.1 โบราณสถาน หมายถึง สิ่งของโบราณที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร วัง สถาปัตยกรรมหรืออนุสาวรีย์ รวมถึงสิ่งปลูกสร้างและองค์ประกอบทางสิ่งปลูกสร้าง โดยมีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปีขึ้นไป เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัตนาทึบ จังหวัดสุโขทัย ประสาทหินพิมาย ประสาทหินเขาพนมรุ้ง กำแพงเมืองจีน เป็นต้น

2.2 โบราณวัตถุ หมายถึง สิ่งของโบราณที่เคลื่อนย้ายได้ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิลาจารึก ทรัพย์สมบัติ มีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปีขึ้นไป เช่น แก้ว แหวน เงินทอง รวมถึงภาชนะและอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

2.3 ศาสนสถานหรือปูชนียสถาน หมายถึง สถานที่ควรแก่การนับถือ หรือควรแก่การบูชา เช่น พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร พระธาตุคอกยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ วังวาทิกัน เป็นต้น

2.4 ศาสนวัตถุหรือปูชนียวัตถุ หมายถึง วัตถุที่ควรแก่การบูชา เคารพนับถือ เช่น พระพุทธรูป เทพเจ้า เป็นต้น

3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม (Cultural Destination) เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งในลักษณะของพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่พรพบุรุษได้สั่งสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบต่อกันมา ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้ประกอบด้วยงานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ชนเผ่าต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมของชนในชาติหรือกลุ่มชนต่าง ๆ เช่น ชุมแต่งกายประจำชาติ การแสดงรำกลองยาว เป็นต้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้กล่าวถึง หลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ดังนี้

1. มีการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอคี่ และมีการจัดการของเสียในท้องถิ่น พร้อมทั้งส่งเสริมสังคมและวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว
2. ให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมรายได้และเป็นการยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยว
3. มีการประสานงานระหว่างเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ประกอบการธุรกิจ หน่วยงานต่าง ๆ และชุมชนท้องถิ่น เพื่อร่วมคิดร่วมทำและร่วมแก้ไขปัญหาไปในทางเดียวกัน
4. มีการศึกษาวิจัย ติดตามตรวจสอบ ฝึกอบรมผู้ที่ให้บริการการท่องเที่ยว และจัดเตรียมข้อมูลข่าวสาร เพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างจิตสำนึกที่ดีแก่นักท่องเที่ยว และพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับทั่วไป

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

ความหมายและองค์ประกอบ

ในช่วงที่กระแสของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแพร่ขยายไปทั่วโลก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดทำแผนพัฒนาและอนุรักษ์การท่องเที่ยวโดยจัดตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษา เรื่อง Ecotourism ระยะแรกคณะทำงานมีมติใช้คำจำกัดความ Ecotourism ในความหมายภาษาไทยว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” โดยมีความประสงค์ที่จะสื่อความหมายให้กับชาวไทยทุกระดับเข้าใจว่า รูปแบบการท่องเที่ยว Ecotourism นับเป็นรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ในการรับรู้ของชาวไทยคือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ต่อมา ททท. ได้มอบหมายให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) ทำการศึกษาเพื่อกำหนดนโยบาย การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศน์และขอให้ราชบัณฑิตยสถานกำหนดความหมาย ในที่สุดได้ความหมายของคำว่า Ecotourism คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มี

เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศน์อย่างยั่งยืน

องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ 4 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์ (Eco-system) ในพื้นที่นั้น ๆ ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based tourism)
2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรการจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม
3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ ความประทับใจเพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องค่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental education-based tourism)
4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or People participation) ที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผนปฏิบัติตามแผนได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่นทั้งกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและกรได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมชุมชน (Community participation-based tourism)

หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ตามลักษณะดังกล่าวข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ ลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์คือ การมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศน์ (Eco-system) มีความแตกต่างอย่างชัดเจนกับความสนใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการพัฒนาอารยธรรมของมนุษย์ในการเอาชนะธรรมชาติ (ที่รวมเอาลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติหรือเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศน์ของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ไว้) ลักษณะเฉพาะนี้จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ไม่ใช่วิธีการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural tourism และ Historical tourism) แม้ว่าจะมีความคาบเกี่ยวกันในพื้นที่ก็ตาม ในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural tourism) จึงไม่ใช่วิธีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ทั้งหมดทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยว นั้น ๆ ด้วย ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จึงมีบางส่วนจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ได้หรือแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ อาจมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวแบบอื่น ๆ ได้

จากลักษณะดังกล่าว จึงมีสิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติม ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบปกติหรือแบบประเพณีนิยม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก และเน้นการส่งเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ไม่ใช่สิ่งตรงข้ามกับการท่องเที่ยวแบบคณะใหญ่ (Mass tourism) เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ไม่ได้ถูกจำกัดที่ขนาดของการท่องเที่ยว แต่จำกัดที่รูปแบบกิจกรรมและขนาดที่เหมาะสมกับพื้นที่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ไม่ได้ถูกจำกัดที่ขนาดของการท่องเที่ยว แต่จำกัดที่รูปแบบกิจกรรมและขนาดที่เหมาะสมกับพื้นที่นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ สามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกันหรือมากกว่านักท่องเที่ยวคณะใหญ่หากปราศจากการจัดการที่ดี การจัดการกับการท่องเที่ยวคณะใหญ่ในทิศทางและภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ได้ จัดเป็น Mass ecotourism
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ไม่จำเป็นต้องเป็นการจัดการที่ง่าย ๆ ราคาถูกมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยากลำบาก มีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เพียงแต่มีการจัดการที่ดีมีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพมีการประสานความเข้าใจกับนักท่องเที่ยวและให้ประโยชน์ที่เหมาะสมตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อาจตอบสนองนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม ทุกระดับและมีรายได้สูงได้เช่นกัน

4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ จึงให้ความสำคัญในการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกมากกว่าการให้ความพึงพอใจอย่างไม่มีขอบเขตของนักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีการประสานความเข้าใจกันอย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการจากการศึกษากำหนดความหมายและนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แล้ว ทำให้ทราบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation tourism) ที่หมายถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อรักษาสีงแวดล้อม เป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่รักษาคุณภาพทั้งการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural-based tourism) และแหล่งวัฒนธรรม (Cultural-based tourism) อันจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ความเป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดกาลยาวนานที่สุด

กิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์สามารถกระทำได้หลายรูปแบบในพื้นที่ธรรมชาติที่มีระบบนิเวศน์ต่าง ๆ กัน เช่นกลุ่มระบบนิเวศน์ป่าเขาจะเน้นกิจกรรมที่อาศัยทรัพยากรนั้นทางการประเภท ป่าไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำ เช่น อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ น้ำตกต่าง ๆ สภาพภูมิทัศน์ของลักษณะสัณฐานที่ดิน (Land Forms) และสัณฐานทางธรณีที่เป็นลักษณะเด่นแปลกตา หรือลักษณะเด่นที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมในพื้นที่เป็นหลักสำคัญ ส่วนกลุ่มระบบนิเวศน์แบบเกาะแก่งชายฝั่งมักจะได้รับความสนใจในด้านทรัพยากรทางทะเล (Marine Resources) ที่ยังคงสภาพธรรมชาติสมบูรณ์สวยงาม เช่น ปะการัง ปลายสวยงาม ชายหาดที่สวยงาม ส่วนสภาพป่า –เขาหรือแหล่งน้ำต่าง ๆ จะได้รับความสนใจเป็นอันดับรองลงมา ดังนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์จะเน้นไปในส่วนที่เป็นชายฝั่ง (Wetland) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่ได้รับความนิยมมากคือการดูนกต่าง ๆ โดยเฉพาะ นกต่างถิ่นที่หาดูได้ยาก

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์นั้น ควรพิจารณาปัจจัยหลัก 2 ประการ กล่าวคือ

1. ปัจจัยเกี่ยวกับพื้นที่และทรัพยากรนั้นทางการในพื้นที่ที่จะรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (Ecotourism Site) ทั้งนี้สภาพดั้งเดิมและคุณค่าที่มีอยู่ในตัวธรรมชาติเป็นหัวใจของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ดังนั้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่แม้จะมีความงดงาม แต่ถ้าหากมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอย่างมาก จนกระทั่งรูปลักษณ์เดิมสูญเสียเหล่านั้นจะ ไม่อยู่ในเกณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ นอกจากนั้นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์จะต้องไม่ทำให้พื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เสื่อมโทรมลงไปจนไม่สามารถฟื้นตัวได้อีก พื้นที่ธรรมชาติที่มี

แนวโน้มนี้อาจเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเมื่อจัดให้มีกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น แหล่งพืช สัตว์ป่าหายาก บริเวณที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ป่า ฯลฯ ควรที่จะละเว้นการส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวในบริเวณดังกล่าว

2. ปัจจัยเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ควรส่งเสริมนอกจากมุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินพึงพอใจและใกล้ชิดกับธรรมชาติแล้ว ควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเรียนรู้กับธรรมชาติไม่มากนักโดยผ่านทางโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติรูปแบบต่าง ๆ อย่างไรก็ตามการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ธรรมชาติอาจจำเป็นต้องพิจารณากิจกรรมการท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ไม่ได้เน้นเรื่องของการเรียนรู้ธรรมชาติ/ สิ่งแวดล้อมประกอบกันไป เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินมากขึ้น ซึ่งอาจเรียกว่ากิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กล่าวคือเป็นกิจกรรมที่กระทำในพื้นที่ธรรมชาติ มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวต่อกลุ่มกิจกรรมเพื่อไม่สร้างผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติกิจกรรมเสริมดังกล่าวอาจจัดกลุ่มได้เป็น กลุ่มกิจกรรมท่องเที่ยวที่เน้นการใกล้ชิดชื่นชมธรรมชาติ (Appreciative Recreational Activities) และกลุ่มกิจกรรมท่องเที่ยวที่เน้นการผจญภัยตื่นเต้นท้าทายกับธรรมชาติ (Adventurous Recreational Activities) สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (กิจกรรมหลัก) กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบชื่นชมธรรมชาติ (กิจกรรมเสริม) และกิจกรรมผจญภัยตื่นเต้น (กิจกรรมเสริม) พอที่จะสรุปได้ดังนี้

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (กิจกรรมหลัก)

1. กิจกรรมการเดินป่า (Hiking / Trekking) ลักษณะของกิจกรรม: เป็นการเดินป่าระยะใกล้ (2 กิโลเมตรขึ้นไป) เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดโดยการนำตัวเองไปสู่ธรรมชาติด้วยเส้นทางเดินเท้าที่ตัดผ่านเข้าไปในป่าที่มีจุดสวยงามดึงดูดความสนใจตามธรรมชาติรายทางนักท่องเที่ยวนอกจากจะได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติแล้ว ยังมีโอกาสได้เรียนรู้สรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติจากไกด์นำทางที่มีความรู้ด้านนิเวศวิทยา (Ecology) และชำนาญพื้นที่เป็นอย่างดีกิจกรรมเดินป่ายังแบ่งเป็นสองลักษณะคือ การเดินป่าที่สนุกสนาน มีจุดมุ่งหมายสร้างความตื่นเต้นให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นการเดินป่าในเส้นทางที่ค่อนข้างยากลำบากท้าทายความสามารถของนักท่องเที่ยว เช่น การปีนป่าย หรือเดินขึ้นลงเขาที่สูงชัน ฯลฯ ส่วนกิจกรรมเดินป่าควรมีนักท่องเที่ยวมากที่สุดต่อกลุ่มไม่เกิน 15 คน และมีไกด์ท้องถิ่นที่คุ้นเคยกับท้องถิ่นตลอดจนมีความรู้ด้านนิเวศวิทยา (Ecology) ที่จะให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวระหว่างทางได้เป็นอย่างดี กิจกรรมเดินป่าอาจมีการ พักแรมในป่า สิ่งของอุปโภคบริโภคทั้งหลายจะต้องนำออกจากป่าทั้งหมด

รวมทั้งเศษขยะต่าง ๆ จากการอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะของที่ไม่สามารถย่อยสลายได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีถุงหรือภาชนะที่จะเก็บขยะเหล่านั้นออกจากป่าให้หมดทุกครั้งไป การจัดเส้นทางเดินเท้าในป่าควรมีความกว้างขนาดหนึ่งหรือสองคนเดิน และคงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ไม่ควรตัดต้นไม้กิ่งไม้ออกโดยไม่จำเป็น ไม่ควรตัดเส้นทางเดินเท้าผ่านจุดที่มีระบบนิเวศน์เปราะบางหรือเป็นแหล่งพืช/ สัตว์ป่าหายาก โดยเฉพาะบริเวณที่จำเป็นสำหรับสัตว์ป่าในการดำรงชีพและสืบพันธุ์ ซึ่งถ้ามนุษย์ผ่านเข้าไปแล้วจะรบกวนกิจกรรมทางธรรมชาติของสัตว์ป่าเหล่านั้น ควรกำหนดเส้นทางผ่านหรือมีมุมมองเกี่ยวกับสภาพธรรมชาติที่น่าสนใจ สภาพภูมิทัศน์ที่งดงามและแหล่งน้ำ เพื่อนักท่องเที่ยวจะได้เพลิดเพลิน ไม่เบื่อหน่ายเส้นทาง เดินป่าไม่ควรตัดผ่านจุดที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่นักท่องเที่ยว จุดเริ่มต้นและสิ้นสุดของเส้นทางเดินป่าควรมีสถานที่อำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ห้องสุขา ที่นั่งพักผ่อน และป้ายสื่อความหมายต่าง ๆ หน่วยงานเจ้าของพื้นที่ควรเป็นผู้กำหนดเส้นทางเดินป่าที่เหมาะสมและดูแลสภาพของเส้นทางเดินป่าให้ใช้ได้ ผู้ที่ควรมีส่วนร่วมสำคัญในการรักษาเส้นทางเดินป่า คือ ไกด์นำเดินป่าและนักท่องเที่ยวที่จะต้องช่วยรักษาความสะอาดและไม่ทำลายสภาพธรรมชาติต่าง ๆ และเข้าใจถึงการปฏิบัติตนเมื่อท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติเหล่านั้น

2. กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ (Nature Education) ลักษณะของกิจกรรม: เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่ได้สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวนอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินจากการได้มาเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติแล้ว ยังได้รับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในเรื่องต่าง ๆ ผ่านทางโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติรูปแบบต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นในพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวประเภทนี้ คือ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (Visitor Center) ป้ายสื่อความหมายธรรมชาติ ณ จุดต่าง ๆ ที่น่าสนใจ (Wayside Exhibit) นิทรรศการกลางแจ้ง (Outdoor Exhibit) ตลอดจนเส้นทางเดินเท้าที่จัดทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสัมผัสและเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติในพื้นที่ (Nature Interpretive Trail) ลักษณะเส้นทางเดินเท้าดังกล่าวควรเดินได้อย่างไม่ลำบากมากนัก ตัดผ่านจุดที่น่าสนใจและสามารถให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติให้นักท่องเที่ยวได้ อาจจัดให้มีป้ายสื่อความหมายธรรมชาติเพื่ออธิบายและ/หรือให้ความรู้ที่ไม่ยากแก่การเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวทั่วไป ตลอดเส้นทาง หรือจัดทำเป็นเอกสารแผ่นพับให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาด้วยตนเอง (Self-Guided Trail) เส้นทางเดินเท้าดังกล่าวไม่ควรมีระยะทางไกลนัก (ประมาณ 1-2 กิโลเมตร) ควรจัดเส้นทางเป็น Loop (เข้า-ออกทางเดียว) การดูแลบำรุงรักษาศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและนิทรรศการกลางแจ้งเป็นหน้าที่ของหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ ทั้งนี้การจัดโปรแกรมสื่อความหมายประเภทต่าง ๆ ในศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอาจได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และภาคเอกชน การดูแลรักษาเส้นทางเดินเท้า ศึกษาธรรมชาติควรเป็นหน้าที่ของหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ ร่วมกับ

นักท่องเที่ยวตลอดจนไกด์นำเที่ยว (ถ้ามี) หน่วยงานเจ้าของพื้นที่ มีหน้าที่รับผิดชอบให้เส้นทางเดินเท้าดังกล่าวอยู่ในสภาพที่ใช้การได้ดีไม่ทรุดโทรม ดูแลเรื่องความสะอาด เช่น จัดเตรียมถังขยะไว้ตามจุดที่เหมาะสมและมีการกำจัดขยะอย่างสม่ำเสมอ นักท่องเที่ยวมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของพื้นที่รักษาความสะอาดและไม่กระทำความผิดกฎหมายหรือทำลายต่าง ๆ เช่น ถอนป้ายทิ้งขีดฆ่า/เขียนสิ่งต่าง ๆ ลงบนป้าย หิน หรือต้นไม้ รวมทั้งไม่ส่งเสียงดังหรือนำเครื่องเสียง เครื่องดนตรีต่าง ๆ ไปเปิดรบกวนความสงบตามธรรมชาติ ไกด์นำเที่ยวมีหน้าที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวก่อนที่จะเข้าไปทำกิจกรรมเกิดผลกระทบต่อพื้นที่ การควบคุมดูแลความเป็นระเบียบของนักท่องเที่ยวขึ้นกับหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ที่ต้องดูแลรับผิดชอบ

3. กิจกรรมถ่ายรูปธรรมชาติ บันทึกเทปวิดีโอ เทปเสียงธรรมชาติ (Nature Photography, Video Taping and Sound of Nature Audio Taping) ลักษณะกิจกรรม: เป็นการถ่ายรูปและการบันทึกเทปวิดีโอธรรมชาติ และสิ่งที่น่าสนใจอันเป็นรายละเอียดอยู่ในธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ป่า พืชหายาก และรายเท้าสัตว์ป่า เป็นต้น การบันทึกเสียงธรรมชาตินิยมทั้งเสียงน้ำตก น้ำไหล เสียงนกแมลงและสัตว์ป่าต่าง ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ควรจัดเตรียมสำหรับกิจกรรมประเภทนี้คือ เส้นทางที่จะนำนักท่องเที่ยวเข้าไปถ่ายรูปธรรมชาติและบันทึกเสียงข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งหรือจุดที่บันทึกได้ดี และ/หรือสามารถจะถ่ายรูปได้สวยงาม ช่วงระยะเวลาที่ควรถ่ายรูปตลอดจนรายละเอียดหรือประวัติที่น่าสนใจของสิ่งที่ควรบันทึกภาพ / เสียงไว้แนวทางในการดูแลรักษาเส้นทางเดินเท้าเพื่อกิจกรรมประเภทนี้เป็นไปในลักษณะเดียวกับการดูแลรักษาเส้นทางเดินเท้าเพื่อการศึกษาธรรมชาติ

4. กิจกรรมส่อง / ดูนก (Bird Watching) ลักษณะกิจกรรม: เป็นกิจกรรมเฉพาะสำหรับผู้มีความสนใจในเรื่องนก สิ่งดึงดูดที่สำคัญ คือนกชนิดต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนกประจำถิ่น นกอพยพ และนกหายาก เส้นทางเดินเท้าที่รองรับกิจกรรมประเภทนี้ควรมีขนาดกว้าง 2 คนเดินไม่ควรมีการพัฒนาใด ๆ นอกจากจุดหยุดพักบางจุด เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้จดบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับนกต่าง ๆ ที่ได้พบเห็น กลุ่มนักดูนกไม่ควรมีขนาดใหญ่มากนัก ทั้งนี้ไม่ควรเกิน 5 คน ค่อยกลุ่ม ควรมีมัคคุเทศก์นำทางที่มีความรู้เกี่ยวกับนก และธรรมชาติของนกที่มีในพื้นที่สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไม่มีความชำนาญในกิจกรรมประเภทนี้มาก่อน ตลอดจนมีกล้องสองตาดูนก และคู่มือดูนก (Bird Guides เตรียมไว้ให้กลุ่มและเก็บเงินค่าธรรมเนียมในการยืมเพื่อใช้ในกิจการด้านการอนุรักษ์นกและถิ่นที่อยู่อาศัยของนก ประการสำคัญ การกำหนดเส้นทางเดินเท้าไม่ควรผ่านบริเวณทำรังหรือวางไข่ของนกตลอดจนควรมีการควบคุมเข้มงวดไม่ให้มีการท่องเที่ยวในช่วงเวลาที่ไม่ควรรบกวนนก เช่น ฤดูวางไข่ ผสมพันธุ์ เป็นต้น

5. กิจกรรมศึกษา/เที่ยวถ้ำ (Cave Exploring/Visiting) ลักษณะของกิจกรรม: เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องของถ้ำ เช่น กระบวนการเกิดถ้ำ ลักษณะของหิน /แร่ และสัณฐานธรณี ประเภทของถ้ำ สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในถ้ำ การดูแลรักษาถ้ำ ฯลฯ นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังได้รับความเพลิดเพลินและตื่นตากับความงามแปลกเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของถ้ำอีกด้วย การเที่ยวถ้ำ โดยเฉพาะถ้ำที่มีแสงสว่างไม่เพียงพอและเป็นถ้ำที่ลึกและวุ่น จำเป็นต้องมีมัคคุเทศก์นำทางเพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การจัดการถ้ำเพื่อรองรับการท่องเที่ยวควรจัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว และช่วยในการดูแลรักษาถ้ำ เช่น การทำทางเดินเท้ายกระดับในกรณีที่มีน้ำท่วมขัง เป็นต้น มีโปรแกรมสื่อความหมายให้คำแนะนำเรื่อง การเที่ยวถ้ำ และให้ความรู้เกี่ยวกับถ้ำแก่นักท่องเที่ยวในบริเวณนอกถ้ำ การสำรวจถ้ำ จัดทำแผนโปรแกรมสื่อความหมาย ธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ ซึ่งอาจประสานขอความร่วมมือจากนักวิชาการ หน่วยงานอื่น ๆ และภาคเอกชน นอกจากนั้นหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ยังมีหน้าที่ควบคุมดูแลให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตาม กฎระเบียบ รักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย

6. กิจกรรมศึกษาท้องฟ้าและดาราศาสตร์ (Sky Interpretation) ลักษณะของกิจกรรม: เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องของท้องฟ้าและดาราศาสตร์ ชนิดของดาวและกลุ่มดาว รูปร่าง ตำแหน่ง และวงโคจร ตลอดจนประวัติและตำนานพื้นบ้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พื้นที่ธรรมชาติ ที่จัดกิจกรรมประเภทนี้ได้ดี ได้แก่ บริเวณที่โล่ง และ / หรือบนที่สูง เช่น เกาะแก่ง ชายหาดที่โล่ง หุบเขาที่อยู่บนเขาที่ไม่มีต้นไม้บังท้องฟ้า เป็นต้น ฤดูที่เหมาะสมคือ กิจกรรมประเภทนี้คือฤดูหนาว ท้องฟ้าไม่มีเมฆหมอกบดบัง กิจกรรมประเภทนี้จำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวตลอดจนมีอุปกรณ์ เช่น กล้องดูดาว และแผนที่ดาว ประกอบด้วย

7. กิจกรรมล่องเรือศึกษาธรรมชาติ (Boat Sightseeing) ลักษณะของกิจกรรม: เป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติ จำเป็นจะต้องมีมัคคุเทศก์ในการให้ความรู้ ความเพลิดเพลิน การล่องเรือทำได้ทั้งในลำน้ำ ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทะเล หรืออ่างเก็บน้ำที่ยังคงมีสภาพธรรมชาติแวดล้อมอยู่ สิ่งที่ต้องระมัดระวังจากการกระทำกิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ น้ำมันปนเปื้อนลงในแหล่งน้ำ ขยะ เสียบบกวนจากเครื่องยนต์ การรบกวนบริเวณวางไข่ / ผสมพันธุ์ของสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวที่จะต้องระมัดระวังและช่วยกันดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ในการควบคุมการท่องเที่ยวไม่ให้เกิดผลกระทบต่องานแวดล้อมจนกระทั่งสภาพธรรมชาติเสื่อมโทรมลง นอกจากนั้นการพัฒนาพื้นที่ที่จำเป็น เช่น จุกจั่น – ลง จะต้องออกแบบให้ผสมผสานกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ

8. กิจกรรมพายเรือแคนู (Canoeing) / เรือคายัค (Kayak) / เรือใบ (Browbeating) / เรือใบ (Sailing) ลักษณะของกิจกรรม: เป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติ ทั้งยังให้นักท่องเที่ยวได้ใช้ความสามารถในการบังคับเรือและได้ออกกำลังกาย เป็นกิจกรรมที่ทำได้ทั้งในลำน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทะเลหรืออ่างเก็บน้ำที่ยังคงมีสภาพธรรมชาติแวดล้อมอยู่ สิ่งที่ต้องระมัดระวังจากการกระทำกิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ จำนวนเรือต่อหน่วยพื้นที่ ขยะ และการรบกวนบริเวณวางไข่ / ผสมพันธุ์ของสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นหน้าที่ของนักท่องเที่ยวที่จะต้องระมัดระวังและช่วยกันดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนความเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ในการควบคุมให้การท่องเที่ยวไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งสภาพธรรมชาติเสื่อมโทรมลง สำหรับกิจกรรมการพายเรือ ควรมีสักส่วนในการใช้พื้นที่เพื่อไม่ให้เกิดความแออัดครั้งนี้

- เรือแคนู คายัค เรือใบ 1 ลำ ต่อความยาวลำน้ำ 2.4 กิโลเมตร

- เรือใบ 1 ลำ ต่อ 1.004 ตารางกิโลเมตร

9. กิจกรรมดำน้ำชมปะการังน้ำตื้น (Snorkel Skin Diving) ลักษณะของกิจกรรม: เป็นกิจกรรมที่ให้ความเพลิดเพลินและใกล้ชิดกับธรรมชาติใต้ทะเลที่มีสีสันสวยงาม นักท่องเที่ยวมีโอกาสที่จะได้เรียนรู้เกี่ยวกับพืชและสัตว์น้ำ โดยไม่ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจเพียงหน้ากาก (Snorkel) บริเวณที่ประเภทนี้จะต้องเป็นน้ำตื้นที่มีความลึกไม่เกิน 0.9 เมตร เป็นแหล่งของปะการังหลายชนิดที่ยังอุดมสมบูรณ์และสวยงาม มีพืชและสัตว์ใต้ทะเล (Undersea Self – Guided Trail) และมีคู่มือศึกษาทรัพยากรใต้ทะเลให้แก่นักท่องเที่ยว สิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงในการจัดกิจกรรมประเภทนี้คือ เรือที่นำนักท่องเที่ยวไปดำน้ำอาจทำลายปะการังใต้น้ำเมื่อน้ำลดหรือเมื่อทอดสมอเรือลงไป จึงควรหาแนวเขตที่มีปะการัง ความลึกต่ำสุดและสูงสุดของน้ำ พร้อมทั้งควรจัดหุ่นจอดเรือให้เป็นระเบียบ นอกจากนั้นควรควบคุมไม่ให้เรือปล่อยน้ำมันเรือ และทิ้งขยะลงน้ำ นอกจากนั้นปะการังอาจถูกทำลายจากการประมง เช่น การระเบิดปลา และอวนลากได้ จึงควรมีการห้ามการประมงหรือระเบิดปลาในบริเวณแนวปะการัง กิจกรรมดำน้ำนี้อาจเสนอแนะให้มีกิจกรรมในการอนุรักษ์ / ฟื้นฟูทรัพยากรใต้ทะเลไปด้วยกันได้ เช่น ให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสช่วยดำน้ำเก็บขยะ และปลูกปะการัง เป็นต้น ซึ่ง จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกร่วมในการช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติใต้น้ำ และเกิดความรู้สึภาคภูมิใจที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

10. กิจกรรมดำน้ำลึก (Scuba Diving) ลักษณะของกิจกรรม: เป็นกิจกรรมที่ให้ความเพลิดเพลินและใกล้ชิดกับธรรมชาติใต้ทะเลที่มีสีสันสวยงามเช่นเดียวกับกิจกรรมดำน้ำตื้น กิจกรรมดำน้ำลึกนี้นักดำน้ำต้องใช้เครื่องช่วยหายใจ บริเวณที่ควรจัดกิจกรรมดำน้ำ เพื่อนันทนาการควรมีความลึกประมาณไม่เกิน 30 เมตร เป็นแหล่งของปะการังหลายชนิดที่ยังอุดมสมบูรณ์และสวยงาม โดยมีพืชและสัตว์ใต้ทะเลประเภทอื่น ๆ เป็นส่วนประกอบ กระแสน้ำไม่รุนแรงและน้ำใสสะอาด

ควรจัดให้มีการทำเส้นทางดำน้ำใต้ทะเล (Undersea Self – Guided Trail) และมีคู่มือศึกษาทรัพยากรใต้ทะเลให้แก่นักท่องเที่ยว สิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงคือ การจัดกิจกรรมลักษณะเดียวกันกับกิจกรรมดำน้ำขึ้น แต่ควรเอาใจใส่เกี่ยวกับความปลอดภัยมากกว่า

กิจกรรมท่องเที่ยวประเภทชื่นชมธรรมชาติ (Appreciative Recreational Activities) และกิจกรรมท่องเที่ยวประเภทผจญภัย (Adventurous Recreational Activities) (กิจกรรมเสริม)

1. กิจกรรมชมทิวทัศน์ธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบ (Relaxing)

ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมและใกล้ชิดกับธรรมชาติซึ่ง เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศอื่น ๆ ที่กล่าวแล้วข้างต้น การชมทิวทัศน์อาจทำได้ในลักษณะเดินเล่น ตามเส้นทางที่จัดไว้ให้ และ/ หรือตามชายหาดต่าง ๆ หรือเป็นจุดอยู่กับที่ โดยนักท่องเที่ยวได้หยุดชมธรรมชาติ ณ จุดต่าง ๆ ทั้งนี้คุณค่าความงามของธรรมชาติและความสะดวกเป็นทรัพยากรนันทนาการที่สำคัญสำหรับกิจกรรมประเภทนี้ กล่าวกันว่าการได้ชื่นชมใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นโอกาสหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติ ณ จุดที่จัดให้ การชมธรรมชาติควรมีป้ายสื่อความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติที่อยู่รอบตัวของนักท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวมีคุณค่ามากขึ้น นอกจากนี้การชมทิวทัศน์ธรรมชาติอาจกระทำในลักษณะของการนั่งรถยนต์ไปตากทาง ที่ผ่านธรรมชาติที่สวยงาม (Sight Seeing) และมีจุดพักชมทิวทัศน์เป็นระยะตามความเหมาะสมซึ่งควรจัดให้มี Wayside Exhibit ณ จุดพักต่าง ๆ สิ่งที่เป็นทรัพยากรนันทนาการที่สำคัญสำหรับกิจกรรมนี้คือ สภาพภูมิทัศน์ที่สวยงามแปลกตา ตลอดจนลำดับของสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางที่มีความหลากหลาย (Sequences of Landscape) กิจกรรมประเภทนี้ควรเน้น คุณภาพของการท่องเที่ยวที่ให้ความเคารพกับความเป็นธรรมชาติ เช่น ไม่ก่อให้เกิดเสียงดังรบกวนความสงบ การรักษาความสะอาด ฯลฯ

2. กิจกรรมขี่จักรยานตามเส้นทางธรรมชาติ (Terrain / Mountain Biking)

ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยอุปกรณ์คือ จักรยานภูเขา (Mountain Biking) เส้นทางขี่จักรยานไม่ควรเป็นเส้นทางเดียวกับเส้นทางเดินเท้าเพื่อกิจกรรมเดินป่า หรือศึกษาธรรมชาติ หรือคูนก มีความลาดชันในระดับต่าง ๆ กันตลอดเส้นทาง ตั้งแต่ 0-20% หลักเกณฑ์ในการเลือกเส้นทางเป็นเช่นเดียวกับการพัฒนา เส้นทางเดินเท้าคือ ไม่ควรผ่านบริเวณที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ สืบต่อพันธุ์ของสัตว์ป่า สภาพภูมิประเทศควรมีลักษณะต่าง ๆ เพื่อความท้าทายและไม่น่าเบื่อตลอดจนมีจุดสนใจและความงดงามตามธรรมชาติ การพัฒนาเส้นทางจักรยาน ควรเน้นให้เข้ากับสภาพธรรมชาติ ไม่มีการตัดต้นไม้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องทำเส้นทางด้วยวัสดุก่อสร้างอาจมีการทำร่องระบายน้ำ หรือสะพานไม้อย่างง่ายในบริเวณที่ลุ่มและร่องน้ำ หน่วยงานเจ้าของพื้นที่มีหน้าที่ในการดูแลเส้นทางขี่จักรยานให้อยู่ในสภาพใช้การได้และดูแลรักษา

ความสะอาด ตลอดจนกวดขันให้นักท่องเที่ยว ปฏิบัติตามกฎระเบียบ เช่น จีจรรย์ยานในเส้นทางที่จัดเตรียมไว้ รวมทั้งให้ความช่วยเหลือตามความจำเป็นเมื่อนักท่องเที่ยวต้องการ นักท่องเที่ยวมีหน้าที่เคารพกฎระเบียบของพื้นที่ รักษาความสะอาดด้วยการไม่ทิ้งขยะตามเส้นทางตลอดจน ไม่ส่งเสียงอึกทึกในระหว่างจีจรรย์ยาน

3. กิจกรรมปีน / ไต่เขา (Rock / Mountain Climbing)

ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่มุ่งตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในแง่การทำหายความยากลำบากที่ธรรมชาติสร้างไว้ บริเวณที่อนุญาตให้มีการไต่เขา หรือเป็นเขาควรมีความปลอดภัยในระดับหนึ่ง และ ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายกับธรรมชาติทั้งในและนอกขอบเขตที่จัดไว้ให้ในเส้นทางปีน / ไต่เขา

4. กิจกรรมพักแรมด้วยเต็นท์ (Tent Camping)

ลักษณะของกิจกรรม : การพักแรมแบบกางเต็นท์มีหลายรูปแบบ ตั้งแต่พักแรมแบบเต็นท์ที่มีการพัฒนาแล้วในเขตบริเวณต่าง ๆ จนกระทั่งพักแรมกลางป่าที่ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกใด ๆ อย่างไรก็ดี กิจกรรมพักแรมด้วยเต็นท์มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้อยู่กับธรรมชาติและสัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิด โดยไม่อาศัยสิ่งอำนวยความสะดวกในการอยู่อาศัยเกินความจำเป็นเป็นกิจกรรมที่กระทำร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การเดินป่า ศึกษาธรรมชาติ ส่อง / ดูนก ฯลฯ หน่วยงานเจ้าของพื้นที่มีหน้าที่ดูแลให้บริเวณที่กางเต็นท์สะอาดเรียบร้อย ในกรณีที่กางเต็นท์ในเขตบริการควรเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เช่น ลานกางเต็นท์ ถึงขยะ ห้องน้ำ ห้องสุขารวม บริเวณที่ชำระล้าง เช่น ที่ซักผ้า ล้างจาน บริเวณที่ประกอบอาหาร และลานแค้นปีไฟรวม ตลอดจนจัดกิจกรรมแค้นปีไฟให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติหรือพฤติกรรม ที่เหมาะสมในการท่องเที่ยวพื้นที่ธรรมชาติ กิจกรรมพักแรมด้วยเต็นท์ควรเน้นให้นักท่องเที่ยวได้ใกล้ชิดธรรมชาติมากกว่า มาสนุกสนานด้วยการรวมกลุ่มกันร้องเพลง คิมของมีนเมา จนทำลายความสงบของพื้นที่บริเวณที่กางเต็นท์ของนักท่องเที่ยว แต่ละกลุ่มควรแยกห่างจากกันและมีความเป็นส่วนตัวพอสมควร กิจกรรมพักแรมด้วยเต็นท์นี้เป็นการนำตัวเองใกล้ชิดธรรมชาติและแสวงหาความสงบที่เมืองให้ไม่ได้มากกว่าเป็นกิจกรรมที่กระทำเพื่อความสนุกสนานเฮฮา จนกระทั่งรบกวนความสงบของพื้นที่ ดังนั้น นักท่องเที่ยวจึงควรมีส่วนช่วยดูแลรักษาพื้นที่บริเวณกางเต็นท์ให้สะอาดและเรียบร้อยด้วยการทิ้งขยะให้ถูกที่ ไม่ควรใช้สิ่งทำให้เกิดขยะที่ย่อยสลายไม่ได้ยากหากจำเป็นต้องใช้ก็ควรนำออกไปจากพื้นที่ด้วย

5. กิจกรรมเครื่องร่อนขนาดเล็ก (Hang Glider)

ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่อาศัยเครื่องร่อนที่ไม่ใช้เครื่องยนต์แต่อาศัยหลัก Aerodynamic เป็นตัวบังคับให้เครื่องร่อนบินชมธรรมชาติจากที่สูง สิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น

คือ บริเวณส่งเครื่องร้อน ที่หน้าผา แต่กิจกรรมประเภทนี้ก่อให้เกิดมลภาวะทางสายตาได้ ถ้ามีมากจนเกินไป

6. กิจกรรมล่องแพยาง / แพไม้ไผ่ (White Water Rafting)

ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสธรรมชาติและได้รับความตื่นเต้นสนุกสนานเร้าใจจาก ความเร็วของกระแสน้ำ ความต่างระดับของลำน้ำ และสภาพภูมิทัศน์ของสองฝั่ง การล่องเรือยาง / แพ ควรมีไกด์ที่มีความสามารถ ในการล่องเรือ / แพ และความรู้ด้านธรรมชาติวิทยา จำนวนนักท่องเที่ยวต่อเรือยาง / แพ ประมาณ 4-6 คน ขึ้นกับขนาดของเรือ / แพ จำนวนแพต่อพื้นที่นั้น ใช้เกณฑ์เดียวกับกิจกรรมพายเรือแคนู ก่อนการประกอบกิจกรรมควรมีการแนะนำเกี่ยวกับลักษณะของกิจกรรม การปฏิบัติตน และอื่น ๆ เพื่อนักท่องเที่ยวจะได้รับความปลอดภัยและประสบการณ์ที่ดีจากการประกอบกิจกรรมอาจจัดให้มีกิจกรรมพักผ่อนริมฝั่งเสริมจากกิจกรรมล่องเรือ / แพ กิจกรรมนี้จำเป็นต้องจัดให้มีจุดขึ้นลงเรือ / แพ

7. กิจกรรมพักผ่อนรับประทานอาหาร (Picnicking)

ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมพักผ่อนโดยการนำอาหารมารับประทานหรือซื้อมาจากร้านค้าใกล้เคียงในบริเวณที่จัดไว้ให้ เป็นกิจกรรมที่มักกระทำร่วมกับกิจกรรมประเภทอื่น ๆ เช่น การเที่ยวน้ำตก การเดินป่า เดินชมธรรมชาติ ฯลฯ ควรจัดให้มีสถานที่ที่นักท่องเที่ยวพักผ่อนรับประทานอาหารในพื้นที่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีบรรยากาศสงบ และนักท่องเที่ยวได้ชื่นชมกับธรรมชาติ มากกว่าบรรยากาศที่ให้มีเครื่องดนตรีที่เสียงดัง หน่วยงานเจ้าของพื้นที่จำเป็นต้องจัดพื้นที่ไว้สำหรับกิจกรรมนี้ ประกอบด้วยชุดสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ โต๊ะ ม้านั่ง ถังขยะ ที่ล้างมือ ห้องสุขา และอาจมีเตาทำอาหาร บริเวณที่จัดควรเป็นที่ร่ม มองเห็นน้ำและมีสภาพภูมิทัศน์สวยงามไม่เป็นแหล่งที่เปราะบางทางนิเวศน์ ควรจัดให้มีเส้นทางเดินเท้าที่ไม่ไกลจากที่จอดรถ นักท่องเที่ยวจำเป็นต้องรักษาความสะอาด ระวังขยะ ระวังไฟ และไม่ให้อาหารแก่สัตว์ป่า หรือทิ้งอาหารไว้โดยไม่มีผู้ใดดูแล หลังจากเสร็จสิ้นจากการรับประทานอาหาร ภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จะเป็นขยะควรเป็นสิ่งที่ย่อยสลายได้ง่าย หากเป็นบริเวณ พื้นที่ธรรมชาติที่ไม่มีการกำจัดขยะควรนำขยะกลับไปด้วย

8. กิจกรรมเที่ยวน้ำตก (Waterfall Visits / Exploring)

ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่นิยมที่สุดสำหรับการเที่ยวป่า – เขา ที่มีน้ำตกเป็นองค์ประกอบสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว การเที่ยวน้ำตกอาจมีกิจกรรมหลายอย่างประกอบกัน เช่น เล่นน้ำตก เดินสำรวจน้ำตก นั่งรับประทานอาหาร หรือชมทิวทัศน์บริเวณน้ำตก ซึ่งควรจัดโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติให้แก่นักท่องเที่ยวได้รับความรู้เกี่ยวกับน้ำตก และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่น่าสนใจควบคู่ไปด้วย ควรเน้นกิจกรรมที่ไม่ทำลายความสงบตามธรรมชาติและจัดเขต

ปลอดภัย และเครื่องคัมบริเวณน้ำตก เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมของน้ำตก นักท่องเที่ยวควรช่วยกันดูแลรักษา ไม่ส่งเสียงอีกที่กรบกวนผู้อื่นและปฏิบัติตามเพื่อความปลอดภัยของตัวเอง หน่วยงานเจ้าของพื้นที่ควรดูแลเรื่องความสะอาด ดูแลให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบและรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว

10. กิจกรรมวินด์เซิร์ฟ (Wind Surfing)

ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมทางน้ำที่ให้ความสนุกสนานตื่นเต้น ตลอดจนความพึงพอใจความสามารถของตนเอง ในการบังคับที่เล่นวินด์เซิร์ฟได้ บริเวณที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมนี้ ควรเป็นแหล่งน้ำที่กว้างไกล มีกระแสลมแต่ไม่ปั่นป่วน (Turbulence) รอบข้างมีสภาพภูมิทัศน์ที่สวยงาม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเหล่านี้ สามารถพิจารณาส่งเสริม ได้ในพื้นที่ท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีศักยภาพสูง อย่างไรก็ตามการส่งเสริมกิจกรรมใด จำเป็นต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงความเป็นไปได้ในการรองรับของพื้นที่ และขีดจำกัดในการจัดการดูแลมิให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการกระทำ กิจกรรมดังกล่าวตามมาเพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ธรรมชาติบรรลุเจตนารมณ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเหมาะสมกับประเทศไทย

หลักเกณฑ์การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

1. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีระบบนิเวศน์สมบูรณ์
2. มีความพร้อมในการบริการจัดการ มีศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ภายในศูนย์มีบริการอำนวยความสะดวกเบื้องต้น มีเคาน์เตอร์บริการข่าวสาร มุมนิทรรศการ ห้องสุขา มุมจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม
3. มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทั้งเส้นทางไปและกลับทางเดิม เส้นทางเป็นแนววงรอบและวงกลม ระยะทาง 1 กิโลเมตรเป็นต้นไป อย่างน้อย 1 เส้นทาง
4. มีป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางศึกษาธรรมชาติเป็นระยะ ๆ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
5. มีแผนที่และคู่มือแนะนำเที่ยวประกอบป้ายสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
6. มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ จำนวนนักท่องเที่ยวต่อครั้งต่อวันในแต่ละเส้นทาง และในสถานที่ท่องเที่ยว
7. มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่มีความรู้ทั้งทางด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม สามารถอธิบายเรื่องราวในท้องถิ่นและภูมิปัญญาพื้นบ้านได้
8. มีการบริหารจัดการพื้นที่และบริการร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น องค์กรภาครัฐบาล องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) องค์กรบริหารท้องถิ่น (เทศบาลและ อบต.)

9. มีนโยบายต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นชัดเจน เช่น การจัดการขยะ การจัดการน้ำเสีย การจัดการมลพิษต่าง ๆ

10. มีแผนพัฒนานุเคราะห์และบริบริการสู่ระดับมาตรฐานสากล

11. หากแหล่งท่องเที่ยวมีที่พักแรมจะต้องเป็นที่พักแรมระดับการรักษาสิ่งแวดล้อม (Ecotodge)

หมายเหตุ : หลักเกณฑ์นี้ กองอนุรักษ์ ททท. ร่วมกับสมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และผจญภัยกำหนดขึ้น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ กับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ก็คือ คำว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เองนั้นเป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งในส่วนใหญ่ ๆ ของการท่องเที่ยว ในขณะที่หลักการเพื่อความยั่งยืนควรนำไปใช้ กับทุกรูปแบบของกิจกรรม การดำเนินการ สถานประกอบการ ตลอดจนโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวรวมถึงรูปแบบที่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาและรูปแบบที่เสนอให้เป็นตัวเลือกด้วย สำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 ว่าลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น “ได้รับการคาดหมายให้นำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งมวลด้วยวิถีทางที่ตอบสนองต่อความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียะ ในขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งบูรณภาพทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็น ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อชีวิต” เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แนวความคิด การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จึงได้รับความนิยมและแพร่หลายค่อนข้างมากในการประชุม Globe'90 ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าหมายถึง “การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้มี ความหมายถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศน์ด้วย”

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีหลักการ (Shirley Eber 1993) ดังนี้

1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอคี่ ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญ และเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว (Using Resource Sustainability)

2. การลดการบริโภคที่มากเกินไปและการลดของเสีย จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลาย ในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว (Reducing Over-consumption and Waste)

3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Maintaining Diversity)

4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผล กระทั่งสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว (Integrating Tourism into Planning)

5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาด้านราคา และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย (Supporting Local Economics)

6. การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวอีกด้วย (Involving Local Communities)

7. การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน (Consulting Stakeholders and the Public)

8. การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดคล้องแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับการบริการท่องเที่ยว (Training Staff)

9. การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลอย่างพร้อมมูล จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย (Marketing Tourism Responsibly)

10. การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหา และเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุน (Undertaking Research) จะเห็นได้ว่า แนวความคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยรวม ปรับสภาพการจัดการเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนไป (Paradigm Shift) ที่เปลี่ยนจากสังคมบริโภคนิยมสู่ยุคสมัยสังคมเป็นใหญ่ : (สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย, 2538) ดังนั้น ขอบเขตของการพัฒนา จึงครอบคลุมทุกองค์ประกอบทุกส่วนของการท่องเที่ยว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การ

พัฒนาการท่องเที่ยวทั้งหมดต้องมุ่งสู่ความยั่งยืน (All Tourism Should Be Sustainable Tourism : Dowling, 1995) กล่าวโดยสรุป กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องสามารถดำรงอยู่ได้ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอย่างสม่ำเสมอ ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความคงคงใจ ได้ได้ไม่เสื่อมคลาย กิจกรรมการบริหารมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม จะต้องไม่มี หรือมีน้อยที่สุด มีแค่การจัดการอย่างยั่งยืนเท่านั้น จึงจะสามารถคงความยั่งยืน ของการท่องเที่ยวได้หลักการพื้นฐานของความยั่งยืนจะต้องได้รับการปฏิบัติโดยอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งหมด ไม่จำเพาะแต่การท่องเที่ยวเฉพาะอย่าง การท่องเที่ยวขนาดเล็ก การท่องเที่ยวราคาแพงหรือการท่องเที่ยวของกลุ่มตลาดบน (Elite Market) เท่านั้น หากยังรวมถึงการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ (Mass Market) ด้วย

การดำเนินงานด้านการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย
ความเป็นมา (อดีต- ปัจจุบัน)

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการท่องเที่ยวของประเทศไทยได้เจริญเฟื่องฟูรุดหน้ามาตามลำดับ เป็นผลให้เกิดรายได้หมุนเวียน มีมูลค่านับแสนล้านบาท ซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ แต่ในด้านการแข่งขันด้านการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวลดน้อยลงลงการจัดการท่องเที่ยวโดยทั่วไป มักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมการพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ประสานการพัฒนาด้วยการอนุรักษ์นั้น ได้มีความพยายามมาโดยตลอดด้วยการวางกลยุทธ์ในการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาที่ดำเนินการอย่างรอบคอบตรงตามหลักวิชาการแต่ในการดำเนินการที่ผ่านมา แนวทางต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยสาเหตุหลายประการสาเหตุประการหนึ่ง ที่จะกล่าวเป็นพิเศษในที่นี้ คือ ความสับสนในการพัฒนาระหว่างความต้องการทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ และการขาดการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

ภายใต้ความต้องการของประเทศในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์และกระแสของโลกที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนา

การท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวในการศึกษา เรียนรู้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
3. กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยความร่วมมือของประชาชน

จากพลัง 3 กระแสนี้ จึงทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ป้องกันผลกระทบสิ่งแวดล้อม และเพื่อรักษาระบบนิเวศน์ของธรรมชาติ นั่นคือ Green tourism หรือ Ecotourism ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยว ที่มีกรอบและ โครงสร้างเล็ก ๆ รวมกัน แล้วสามารถนำไปสู่การพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ (All tourism should be sustainable tourism : Dowling, 1995) นักวิชาการจากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นแปซิฟิก (PATA) องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) และนักวิชาการในอุตสาหกรรมทั้งจากยุโรป สหรัฐอเมริกา ต่างให้คำจำกัดความของ Ecotourism บนพื้นฐานองค์ประกอบว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural – based tourism) มีการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental management) และการให้ความรู้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental education – based tourism) โดยประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ (Community based participation) ร่วมคิด ดำเนินการ ได้รับผลประโยชน์ และบำรุงรักษา เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

นโยบายและกลยุทธ์การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

1. วิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

สถานการณ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยรวมในอนาคต เป็นการคาดหวังเป้าหมายสูงสุด หรือผลของการพัฒนาที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งระบบ เพื่อให้สามารถตอบสนองกระแสความต้องการด้านอนุรักษ์ กระแสความต้องการของตลาด และกระแสของการพัฒนาคน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมาย ขั้นตอน และวิธีการจัดการอย่างเป็นระบบสามารถกำหนดผลสำเร็จ ของการจัดการและ โครงข่ายความเชื่อมโยงที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการปรับสภาพความสมดุลของกระแสความต้องการของแต่ละด้านในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการรักษาระบบนิเวศน์การจัดการในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ สามารถควบคุมขนาดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยเฉพาะองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยวและองค์การบริหารการจัดการ ซึ่งจะมีประสิทธิผลให้ทรัพยากรธรรมชาติ สามารถอำนวยประโยชน์ ดำรงสถานภาพ บทบาทหน้าที่ และพื้นตัวได้ตามสภาพธรรมชาติ นักท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้อง และประชาชนทั่วไป มีจิตสำนึกและมีความตระหนักในการอนุรักษ์ ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและมีขีดความสามารถในการจัดการ เกิดความภูมิใจ และยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชน กล่าวโดยสรุป วิสัยทัศน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (ในระยะ 10 ปี) คือ “การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีการจัดการสิ่งแวดล้อม ไม่มี

ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยความร่วมมือของประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไป” จุดมุ่งหมายสูงสุด (Super Goal) ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ คือการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คงสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมที่ดี และประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น จุดมุ่งหมายเฉพาะในระยะแรก ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์จึงประกอบด้วย

1.1 ให้มีแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์ในพื้นที่ ที่ได้รับการจัดการอย่างมีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และการรักษาระบบนิเวศน์ที่ยั่งยืน โดยคำนึงถึงขีดความสามารถรองรับได้ โดยมีการกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์พื้นที่นอกเขตอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว

1.2 ให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศน์ อันเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมโดยรวม

1.3 ให้มีการจัดการที่ประสานความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตามบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน โดยมีเป้าหมายและทิศทางเดียวกันและมีการศึกษาร่วมกันอย่างมีระบบ ทั้งนี้ต้องมีการจัดการ อย่างมีส่วนร่วมที่เสมอภาคและเป็นธรรมของประชาชนท้องถิ่น ในกระบวนการท่องเที่ยว ในด้านการจัดการ กำกับ ดูแล และการประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในทิศทางที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์อย่างเหมาะสม เสริมสร้างชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ประชาชนสามารถรักษาวิถีชีวิตที่ดีชีวิตและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงด้วยความสมัครใจ

1.4 ให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกลมกลืนกับทรัพยากร โดยคงรักษาสีเขียวที่เขียวชอุ่มที่ดี มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐาน รักษาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติและสังคมของพื้นที่ และมีบรรยากาศการท่องเที่ยว ที่ให้ความมั่นใจและความปลอดภัยในการท่องเที่ยว

1.5 ให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพ เดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทยมากขึ้น นักท่องเที่ยวชาวไทยมีการเดินทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในประเทศอย่างกว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและประชาชนทั่วไป และมีการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

2. นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

2.1 นโยบายหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ต้องมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น จึงกำหนดให้มีนโยบายหลักดังนี้

2.1.1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ จะต้องมีการควบคุมดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมแท้ไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือลดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกรบกวน และฟื้นตัวได้ยาก

2.1.2. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม และการปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ พึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ หากเน้นในการแปรประ โยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์สู่การจัดการท่องเที่ยวโดยรวม

2.1.3. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ต้องคำนึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศน์ร่วมกัน มากกว่าการมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และการมีรายได้เพียงอย่างเดียว

2.1.4. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ต้องให้ความสำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

2.1.5. ให้ความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ เป็นความจำเป็นอันดับต้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่าง ๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดวิธีการที่เหมาะสม

2.1.6. นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ เข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่าง ๆ อย่างมีความสำคัญได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรร และกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

2.1.7. สนับสนุนการศึกษา วิจัย และประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

2.1.8. มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ คัดเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

2.1.9. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ (Code of Conduct) แก่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างถูกต้อง

2.1.10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ทั้งในแนวดิ่งและแนวนอน โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับ

2.2 นโยบายด้านต่าง ๆ ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ เป็นการจัดการที่ประสานการจัดการในด้านต่าง ๆ ภายใต้อำนาจหน้าที่พื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และองค์ประกอบในเชิงระบบของการท่องเที่ยว ซึ่งกระบวนการจัดการจะต้องมีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดและชัดเจนระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม นโยบายการจัดการ ได้กำหนดแนวทางด้านต่าง ๆ ๖ ด้าน ซึ่งสามารถกำหนดเป็นนโยบายและกลยุทธ์การจัดการที่มีประสิทธิภาพได้ นโยบายเฉพาะด้าน มีดังนี้

1. นโยบายด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

1.1 กำหนดกรอบการพัฒนาการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยมีมาตรฐานที่ชัดเจนให้ยกเลิกการท่องเที่ยวในพื้นที่เปราะบาง สนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีศักยภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในเขตอนุรักษ์

1.2 สนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์นอกเขตอนุรักษ์ ในเขตพื้นที่พหุวัฒนธรรม พื้นที่เอกราชและเขตชุมชน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

1.3 วางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ตามขอบเขตของขีดความสามารถที่รองรับได้ โดยการกำหนดเขตพื้นที่ท่องเที่ยว เขตสงวนเพื่อการศึกษาและรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม เขตกันชน และเขตพื้นที่

1.4 สนับสนุนการพัฒนากลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และ โครงข่ายการท่องเที่ยวในท้องถิ่นระดับกลุ่มพื้นที่ให้มีความเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยให้มีการกระจายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในระดับที่สามารถทดแทนแหล่งท่องเที่ยว เกินขีดความสามารถในการรองรับได้

1.5 สนับสนุนการจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการเดินทาง เพื่อใช้ในการจัดการ การควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวให้สมดุล กับความสามารถในการรองรับของแต่ละพื้นที่ และการถ่ายเทนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงอย่างเป็นระบบ

1.6 กำหนดมาตรการป้องกันและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เข้มงวดมากขึ้น และให้การสนับสนุนการประกอบการที่มีมาตรการถูกต้องเหมาะสมอย่างเป็นรูปธรรม

1.7 สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการควบคุม คุณภาพ ตรวจสอบ และการจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว

1.8 สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรในการวางแผนและจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

2. นโยบายด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก

2.1 กำกับ ควบคุม ดูแล การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ท่องเที่ยว โดยให้เป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน ที่ถือเอาการปฏิบัติในสนามเป็นบทเรียนของการศึกษาทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลกระทบของกิจกรรมที่มีต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

2.2 จัดให้มีการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรในระบบโรงเรียน และสถาบันการศึกษาวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องด้วยการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน

2.3 สนับสนุนสื่อสารมวลชนและสื่อข้อมูลข่าวสารอื่น ๆ ที่ส่งเสริมการศึกษา ธรรมชาติและวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับใช้เป็นข้อมูลคู่มือและอุปกรณ์การเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง

2.4 สนับสนุนงบประมาณในการจัดสื่อความหมายธรรมชาติที่มีคุณภาพในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ

2.5 ให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนในพื้นที่มาสื่อความกับนักท่องเที่ยว รวมทั้งสนับสนุนให้ประชาชน เป็นมัคคุเทศก์เฉพาะหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้อย่างแท้จริง และเป็นการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

2.6 ขยายให้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้แก่ บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อให้เกิดการถ่ายทอด และเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้ ในระยะให้มุ่งเน้นการพัฒนาความรู้และจิตสำนึกของบุคลากรในภาครัฐและเอกชน ซึ่งมีศักยภาพสูง และมีบทบาทในกระบวนการท่องเที่ยว

3. นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น

3.1 พัฒนาระบบแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น เอกชนและประชาชนทั่วไปในด้านการลงทุน การผลิตสินค้าและบริการ ทั้งนี้ต้องมีความเสมอภาคเป็นธรรมในกรอบที่เหมาะสม สอดคล้องกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

3.2 สนับสนุนการจัดตั้งข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในรูปขององค์กรหรือคณะกรรมการระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น โดยมีเครือข่ายครอบคลุมผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนและทุกระดับ โดยให้องค์กรมีขอบเขตความสามารถในการตัดสินใจและดำเนินการอย่างอิสระภายใต้กรอบที่ตอบสนองความจำเป็นในการจัดการแต่ละระดับ

3.3 เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตาม ประเมินผลตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งปรับทัศนคติ

และปรับปรุงขีดความสามารถของหน่วยงานของรัฐให้สามารถร่วมมือและเกื้อหนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น

3.4 ส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชน ที่ดูแลด้านสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล

3.5 แก้ไข ปรับปรุง และพัฒนากฎหมายและระบบงบประมาณของภาครัฐ ให้สามารถส่งเสริมและเอื้ออำนวยต่อการประสานงานความร่วมมือของหน่วยงานปฏิบัติทุกระดับกับประชาชนท้องถิ่นตลอดจนกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ ในการให้ชุมชนมีโอกาสนในการควบคุมกำกับ ดูแล และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

3.6 สนับสนุนพัฒนาศักยภาพของคน โดยการเพิ่มความรู้ ทักษะ และการมีจิตสำนึก ในด้านการจัดการพัฒนาการดำเนิน ธุรกิจท่องเที่ยว การอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้น

3.7 สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพ ในด้านการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ อย่างมีอิสระและสามารถจัดเก็บรายได้เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง โดยให้มีการพัฒนาทักษะการจัดการที่ถูกต้อง

4. นโยบายด้านการส่งเสริมตลาดและการนำเที่ยว

4.1 กำกับส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพทรัพยากรและขีดความสามารถ ในการจัดการรองรับการท่องเที่ยว สะท้อนหรือสะท้อนการส่งเสริมตลาดในพื้นที่ซึ่งไม่พร้อม ง่ายต่อการถูกกระทบกระเทือนจากการท่องเที่ยว

4.2 สนับสนุนการตลาดในรูปแบบประสานการท่องเที่ยวเป็นเครือข่ายที่เหมาะสม ทั้งที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ตลอด โปรแกรม และแบบผสมผสานกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ เพื่อให้มีการกระจายนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

4.3 ส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ โดยการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาและกิจกรรมเชิงนิเวศน์ สำหรับกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยโดยมุ่งเน้นในกลุ่มเยาวชน กลุ่มแรงงาน และเกษตรกรเป็นพิเศษ ทั้งนี้รวมถึงการจัดการศึกษาและกิจกรรม คอบสนองตลาดต่างประเทศด้วย

4.4 ส่งเสริมการบริการนำเที่ยวเชิงนิเวศน์ให้พัฒนาการบริการที่มีคุณภาพ มุ่งเน้นการให้การศึกษาการเรียนรู้จากประสบการณ์ และการมีส่วนร่วมอย่างเป็นธรรมชาติกับชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนมีสนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการใช้มาตรฐานในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการบริการอย่างเต็มที่

4.5 กำหนดเกณฑ์มาตรฐานการบริการการนำเที่ยว มาตรฐานการปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ในลักษณะที่มีความเข้มงวดมากเป็นพิเศษ ภายใต้การจัดให้มีการพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวในระดับที่เหมาะสม โดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรที่อยู่เหนือความต้องการส่วนบุคคล

4.6 ส่งเสริมการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ และให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ภายใต้ขอบเขตการพัฒนา โดยการใช้สื่อที่หลากหลาย และมุ่งเน้นให้มีการพัฒนาให้ไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในภูมิภาค

5. นโยบายด้านการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว

5.1 จัดระบบการเดินทางเชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยวให้มีความสะดวกตามควรให้เหมาะสมกับพื้นที่และกิจกรรม โดยเน้นด้านความปลอดภัยเป็นหลัก

5.2 สนับสนุนให้มีการใช้พลังงานอย่างประหยัด เหมาะสมตามความจำเป็นและตามขนาดพื้นที่ท่องเที่ยวและบริการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ สนับสนุนใช้พลังงานทดแทน ลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่หมดเปลืองในกิจกรรมการท่องเที่ยว

5.3 สนับสนุนระบบการสื่อสาร โทรคมนาคม สร้างโครงข่ายที่ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกระจายตัวครอบคลุมพื้นที่ท่องเที่ยว และโครงข่ายการมีส่วนร่วมทุกระดับ เพื่อการติดต่อสื่อสารการควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยว และการบรรเทาสาธารณภัยในยามฉุกเฉิน

5.4 สนับสนุนให้การบริการการท่องเที่ยว ดำเนินการ โดยภาคเอกชนหรือองค์กร หรือประชาชนภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยองค์กรของรัฐเป็นฝ่ายสนับสนุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการกำหนดพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวรองรับ ทั้งนี้ให้มีการรอบการพัฒนาด้านการบริการที่มีขนาด รูปแบบ และคุณภาพการบริการตามแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

5.5 การจัดบริการของรัฐในพื้นที่ที่จำเป็น จะต้องมีความและบริการที่พอเหมาะ โดยมุ่งเน้นการช่วยเหลือและเรียนรู้ด้วยตนเอง ของนักท่องเที่ยว ที่สอดคล้องกับรูปแบบและกิจกรรมของการท่องเที่ยวนั้น ๆ การจัดบริการต้องไม่เป็นการแสวงกำไร หรือแข่งขัน กับภาคเอกชน แต่ควรให้มีเป็นรายได้เสริมสำหรับการฟื้นฟูและรักษาทรัพยากร

5.6 การจัดการบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ให้คำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น การเพิ่มโอกาสมีส่วนร่วมและการกระจายรายได้แก่ชุมชน และประชาชนท้องถิ่น

5.7 กำหนดมาตรการและมาตรฐานในการควบคุมและส่งเสริมการบริการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการสร้างมาตรฐานการจูงใจการให้การรับรองมาตรฐานการบริการ และการให้รางวัล เป็นต้น

6. นโยบายด้านการส่งเสริมการลงทุน

6.1 สนับสนุนการลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน อยู่ภายในกฎเกณฑ์ที่กำหนด เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนสามารถพัฒนากระบวนการบริการที่มีคุณภาพ โดยใช้มาตรการทางภาษี การสร้างสิ่งจูงใจอื่น ๆ การตอบแทนในรูปของรางวัล เป็นต้น

6.2 สนับสนุนการลงทุนของชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ โดยการให้ยืมหรือให้กู้ดอกเบี้ยต่ำจากสถาบันการเงินของรัฐ

6.3 ส่งเสริมให้องค์กรธุรกิจเอกชนสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ขององค์กรประชาชน

6.4 สนับสนุนด้านงบประมาณ และสิทธิประโยชน์แก่องค์กรพัฒนาเอกชน ในการร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และการสนับสนุนการพัฒนาของประชาชนท้องถิ่น

6.5 ส่งเสริมการลงทุนผลิตสินค้า อุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ในการจัดกิจกรรมเชิงนิเวศน์ การจัดการบริการ และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวขึ้นภายในประเทศ หรือลดต้นทุนการนำเข้าสินค้า ที่จำเป็นจากต่างประเทศ

3. กลยุทธ์การจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

การที่จะให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เป็นการท่องเที่ยวหลักที่สำคัญในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ต้องการการพัฒนาที่ยั่งยืน และเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ จึงเห็นควรกำหนดกลยุทธ์ในการจัดการที่เกี่ยวข้อง ทั้งสิ้น 6 กลยุทธ์ ที่สอดคล้องภายใต้นโยบายแต่ละด้าน ดังนี้

1. กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
2. กลยุทธ์การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
3. กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น
4. กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและบริการนำเที่ยว
5. กลยุทธ์การจัดการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการท่องเที่ยว
6. กลยุทธ์การส่งเสริมการลงทุน

กลยุทธ์ด้านต่าง ๆ มีแนวความคิด วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแนวทางปฏิบัติเฉพาะ ดังนี้

1. กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
1. แนวความคิด

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญอย่างยิ่งของการท่องเที่ยว สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ได้จำแนกองค์ประกอบนี้ออกเป็น

ประเภทที่ 1 แหล่งธรรมชาติ (เน้นที่ความหลากหลายหรือความดั้งเดิม)

ประเภทที่ 2 แหล่งวัฒนธรรมรวมแหล่งประวัติศาสตร์ที่เน้นความสัมพันธ์กับระบบนิเวศในพื้นที่ แหล่งทรัพยากรเหล่านี้อาจมีสภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยว รูปแบบต่าง ๆ อยู่แล้ว หรือเป็นแหล่งธรรมชาติหรือวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามภายในแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ จะสามารถจัดการเพื่อให้มีการท่องเที่ยวได้มากกว่าหนึ่งรูปแบบ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่เป็นการนำทรัพยากรที่มีความสำคัญในระบบนิเวศเสนอต่อนักท่องเที่ยวเท่านั้น หากยังรวมถึงการสงวนรักษา พันธุ์ ควบคุม ดูแล ทรัพยากรเหล่านั้นให้คงสภาพไว้ให้ดีที่สุด เป็นการเสริมมาตรการการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสามารถนำมาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวได้นานที่สุดหรือตลอดไป การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นที่จะตอบสนองจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ด้วยการเพิ่มการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ในระยะที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวหลายแหล่ง ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเกิดความเสื่อมโทรม ทั้งนี้เป็นผลมาจากการจัดการป้องกันปัญหา การควบคุม และมาตรการการแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อมมิได้รับการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ หรือขาดระบบการจัดการแบบยั่งยืน ดังนั้นทรัพยากรการท่องเที่ยวจำเป็นต้องได้รับการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ควบคุมไปด้วย โดยมุ่งเน้นที่แหล่งกำเนิดมลพิษซึ่งได้แก่ นักท่องเที่ยว กิจกรรมของนักท่องเที่ยวและการบริการการท่องเที่ยว กลยุทธ์การจัดการจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานการป้องกันและลดสาเหตุที่จะทำให้เกิดปัญหาเป็นประการสำคัญ กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม มีเจ้าของพื้นที่หรือผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลพื้นที่เป็นผู้รับผิดชอบหลัก โดยผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ได้แก่ ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว สถาบันต่าง ๆ ในสังคม องค์กรประชาชน และประชาชนท้องถิ่น ต้องให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ รักษาสภาพ ไม่ทำลายหรือสร้างความเสียหายแก่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

2. วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

2.1 วัตถุประสงค์ของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

- เพื่อให้มีการจัดการทรัพยากรอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว
- เพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงสัมผัส เรียนรู้ถึงแก่นแท้ของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในระบบนิเวศ ได้อย่างกว้างขวางโดยปราศจากการทำลายหรือทำให้เสียหายแก่ทรัพยากร

- เพื่อป้องกันและรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมให้คงสภาพเดิมให้มากที่สุด ลดผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ สังคม และวัฒนธรรม

2.2 เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

- กำหนดบทบาทของแหล่งท่องเที่ยว ประเมินระดับศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับแหล่งท่องเที่ยวในประเทศให้ชัดเจน เพื่อจัดระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในระยะเวลา 5 ปี ปรับปรุงและจัดการยกความเหมาะสมของแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์มากขึ้น ในอัตราเพิ่มร้อยละ 10 ต่อปี
- ให้แต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีการจัดการเขตการท่องเที่ยว สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์กับการท่องเที่ยวแบบอื่นและกิจกรรมอื่น อย่างเหมาะสมจำนวน 400 แห่ง ในเวลา 5 ปี
- ให้ทุกแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ มีการจัดเตรียมระบบการสื่อความหมายขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว มีการพัฒนาการสื่อความหมายธรรมชาติที่ประสิทธิภาพมากขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่สำคัญของทุกจังหวัดในเวลา 5 ปี
- มีการใช้มาตรการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อการวางแผน พื้นฟู และการแก้ไขปัญหามลพิษใน 5 ปี
- มีการใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร สถานสนเทศในการบริหารพื้นที่ การจัดการควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยว การติดตามผล และการป้องกันสาธารณสมบัติ
- มีการใช้มาตรการในการจัดการควบคุมปริมาณ กิจกรรม และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

3. แนวทางการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย

ทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ซึ่งได้แก่ แหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์ ทั้งนี้อาจรวมถึงแหล่งรวบรวมความรู้ด้านนิเวศน์ที่ตั้ง เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่ต้องการมีการจัดการที่ถูกต้อง การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายมีดังนี้

3.1 กำหนดเกณฑ์และดำเนินการจัดแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ตามศักยภาพการจัดการและความต้องการ เพื่อกำหนดเป็นเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ โดยคำนึงถึงความเป็นได้ในการปฏิบัติ และดำเนินการภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.2 จัดเขตพื้นที่ (Zoning) ภายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ เพื่อการใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เหมาะสมตามสภาพของทรัพยากรและขนาดการ

รองรับของทรัพยากรต่อปริมาณและกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยจัดแบ่งตามความสำคัญของระบบนิเวศและกิจกรรมที่ยอมรับได้

3.3 ประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวและกำหนดปริมาณการควบคุม และมาตรการ การก่อกำจัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสม เพื่อป้องกันปัญหาความแออัด การคับคั่ง มูลฝอยตกค้าง เสียงรบกวน และการทำลายพืชพรรณและสัตว์

3.4 ควบคุมการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวด้านการปลูกสร้างอาคาร การปรับปรุงพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรมขนาดสาธารณูปโภค และการตกแต่งเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมองค์ประกอบทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมทั้งมีการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการมีระบบป้องกันและ กำจัดมลพิษที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ เช่น มูลฝอย คุณภาพน้ำ เสียง และการรบกวนทรัพยากรชีวภาพ

3.5 ใช้มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครอง ดูแล รักษา ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แหล่งอนุรักษ์ที่มีกฎหมายเฉพาะคุ้มครอง หรือใช้กฎอื่นเสริมการจัดการอย่างเข้มงวด ตามระดับของการอนุรักษ์ รวมทั้งให้มีการประกาศเขตคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นสำหรับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ให้กำหนดการใช้ประโยชน์ที่แน่ชัด โดยการปรับปรุงกฎหมายหรือปรับแนวเขตในกรณีที่ต้องการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3.6 ใช้มาตรการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการควบคุมดูแลรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทั้งภายในเขตอนุรักษ์และนอกเขตอนุรักษ์ โดยการกำหนดบทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบ และเครื่องมือตามความเหมาะสม

3.7 ใช้หรือประยุกต์ใช้ระบบจัดการสิ่งแวดล้อม (EMS) ในการจัดการด้านการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวการบริการ และกิจกรรมในพื้นที่ด้วย วิธีการที่เหมาะสมภายใต้ขอบเขตของการจัดการ ระยะเวลา หรือกฎหมายที่รองรับ เช่น การศึกษาผลกระทบเบื้องต้น (IEE) การศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) การใช้ระบบคุณภาพ ISO 14000 เป็นต้น

3.8 จัดให้มีกิจกรรมและสื่อในการศึกษา เรียนรู้ ทรัพยากรทั้งทางตรงและทางอ้อมไว้รองรับการท่องเที่ยว โดยให้เป็นเครื่องมือที่จะสามารถปลูกจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวในการอนุรักษ์ และดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวและทรัพยากรทางธรรมชาติและสังคมให้ยั่งยืนต่อไป

3.9 จัดให้มีการติดตามตรวจสอบการจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการจัดการและการร่วมมือประสานงานที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. กลยุทธ์การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก

1. แนวความคิด

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ มีจุดมุ่งหมายในระดับการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยรวมเพื่อให้มีบทบาทและทิศทาง การเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม ในการส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวม ด้วยการให้กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นสื่อกลางทางการศึกษาและการเรียนรู้ด้านระบบนิเวศน์ของนักท่องเที่ยว และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนและประชาชนโดยทั่วไป ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ให้ความสำคัญต่อการศึกษาระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ เป็นเป้าหมายหลักของการท่องเที่ยวดังกล่าว หากไม่มีกระบวนการให้การศึกษาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศน์ของทรัพยากรท่องเที่ยวแล้ว การสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ย่อมยากที่จะเกิดขึ้น และการท่องเที่ยวนั้น ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การกำหนดกลยุทธ์ทางการศึกษา จะให้ความสำคัญในระหว่างการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นหลัก แต่ควรมีการให้ข้อมูลก่อนการท่องเที่ยว และมีการให้การศึกษาเพิ่มเติมในภายหลังด้วย ดังนั้น การศึกษา (Education) เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญในกระบวนการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ โดยเฉพาะการมุ่งเน้นการเสริมสร้างจิตสำนึก และความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้สามารถดำรงสถานภาพและอำนวยความสะดวกอย่างยั่งยืนสืบไป ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนและประชาชนในท้องถิ่น การดำเนินการจัดการศึกษาในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นรูปแบบ วิธีการ และการใช้สื่อต่าง ๆ ทางการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยตัวเอง และมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้นั้น ๆ ที่สำคัญได้แก่ การสื่อความหมายของธรรมชาติ (Interpreting) การฝึกอบรม (Training) การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง (On The Job Training) กรณีศึกษา (Case Study) บทบาทสมมุติ (Role Play) เกมส์ (Game Dynamic) การระดมสมอง (Brain storming) การอภิปราย (Discussion) และสื่อต่าง ๆ ทางการศึกษา การสื่อความหมายธรรมชาติเป็นรูปแบบที่ชัดเจนที่สุดของการให้การศึกษาในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ซึ่งกลยุทธ์นี้จึงต้องให้ความสำคัญ 2 ระดับ คือการให้การศึกษาทั่วไป และการสื่อความหมายธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว กลยุทธ์ในการจัดการศึกษา ในระบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ จะต้องมีศูนย์กลางและ โครงข่าย ความร่วมมือที่จะร่วมกันในการพัฒนาทิศทาง นโยบาย รูปแบบ วิธีการ เทคโนโลยี และสื่อต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งในระดับควมคุม นโยบายและระดับปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยรวม

2. วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

2.1 วัตถุประสงค์การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก เพื่อการพัฒนากระบวนการศึกษาเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวผู้เกี่ยวข้องในการจัดการ ทั้งภาครัฐและเอกชน ประชาชนในท้องถิ่น

และประชาชนโดยทั่วไป ให้มีจิตสำนึกต่อคุณค่าความสำคัญของระบบนิเวศน์ การดำรงสถานภาพ และการอำนวยความสะดวกอย่างยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ในระดับที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การปฏิบัติคนที่เหมาะสม และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์

2.2 เป้าหมายการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก

- แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทุกแห่ง เป็นแหล่งพัฒนาระบบการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้องในการจัดการมรดกธรรมชาติและสื่อความหมายธรรมชาติที่เสริมความรู้ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในรูปแบบต่าง ๆ

- สื่อสาธารณะต่าง ๆ ธุรกิจบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ สามารถเป็นผู้ให้การศึกษารเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศน์และการอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยวและประชาชนโดยทั่วไป เป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้การท่องเที่ยว

2.3 มีบุคลากรที่ได้รับการพัฒนาฝึกอบรมจนมีความสามารถ เฉพาะด้านการศึกษา และสื่อความหมายในกระบวนการท่องเที่ยว

2.4 เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การปฏิบัติคนที่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการควบคุมบังคับน้อยที่สุด

3. แนวทางการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย

3.1 จัดให้มีรูปแบบองค์กรความร่วมมือด้านการศึกษาและสร้างจิตสำนึก ในระดับชาติ ภายใต้องค์กรความร่วมมือใหญ่ มีหน้าที่ในการกำหนดกรอบ ทิศทาง นโยบาย และแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนการส่งเสริม ตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผล

3.2 จัดให้มีความร่วมมือในการปรับปรุงและพัฒนาระบบการให้การศึกษา และสร้างจิตสำนึกในระดับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ให้มีรูปแบบ กิจกรรม วิธีการสื่อความหมาย ธรรมชาติ และการจัดสื่อต่าง ๆ ที่หลากหลาย กระตุ้นความสนใจนักท่องเที่ยวให้เข้าร่วมกิจกรรม โดยสมัครใจเข้าร่วมแสดงบทบาทในกิจกรรมเรียนรู้นั้น

3.3 ดำเนินการและพัฒนารายการในสื่อสาธารณะต่าง ๆ โดยเฉพาะโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และเอกสารการท่องเที่ยวให้มีทิศทางเนื้อหาและวิธีการนำเสนอที่เหมาะสม สำหรับการพัฒนาความรู้ และความตระหนักด้านการอนุรักษ์ของนักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไปอย่างต่อเนื่อง

3.4 พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาระดับต่าง ๆ พร้อมทั้งให้มีการค้นคว้า วิจัย และกิจกรรมทางการศึกษา เรียนรู้ที่มีเป้าหมาย เพื่อผลทางการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างชัดเจนสำหรับเยาวชน ธุรกิจบริการนำเที่ยว และมัคคุเทศก์ ผู้เกี่ยวข้องในการจัดการ และประชาชนในท้องถิ่น

3.5 จัดฝึกอบรม สัมมนา การออกค่าย เพื่อพัฒนาความรู้ทักษะและประสบการณ์แก่นักเรียนที่เกี่ยวข้องในการจัดการ และประชาชนในท้องถิ่น โดยการเน้นกระบวนการเรียนรู้จากการทำงานจริงเป็นด้านหลัก รวมทั้งเสริมสร้างความรู้ทางด้านหลักการและทฤษฎีตามแนวของการศึกษารูปแบบอื่น ๆ ทั้งในและนอกระบบ

3.6 พัฒนาสื่อความหมายธรรมชาติขึ้นภายในแหล่งท่องเที่ยว โดยจัดให้เป็นส่วนสำคัญของแหล่งที่สำคัญ ได้แก่ ป้ายสื่อความหมาย คู่มือท่องเที่ยว ข้อมูลทรัพยากรของแหล่งนิทรรศการ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

จังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก

จังหวัดชลบุรี

ข้อมูลทั่วไป

จังหวัดชลบุรี เรียกกันสั้น ๆ ว่า “เมืองชล” เป็นจังหวัดท่องเที่ยวชายทะเลตะวันออกที่มีชื่อเสียงมาช้านาน เป็นแหล่งเกษตรกรรมปลูกพืชเศรษฐกิจได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง และยางพารา รวมทั้งเป็นที่ตั้งท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบัง และแหล่งอุตสาหกรรมโรงงานที่สำคัญ

เมืองชลบุรี อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 80 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 4,363 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองชลบุรี อำเภอหนองใหญ่ อำเภอนันทนิกม อำเภอบ้านบึง อำเภอพานทอง อำเภอบ่อทอง อำเภอศรีราชา อำเภอบางละมุง อำเภอสัตหีบ อำเภอกะสีช้าง และกิ่งอำเภอกะจันทร์ สำหรับ พัทยา ซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวระดับนานาชาติ และมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้ต้องมีการบริหารปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษ เรียกว่า เมืองพัทยา โดยแยกออกจากการปกครองของอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

ประวัติและความเป็นมา

ชื่อเสียงของเมือง ชลบุรี ในฐานะเมือง ท่องเที่ยว ชายทะเล ทำให้หลายคนคงนึกไม่ถึงว่าชลบุรี จะเป็นเมืองหนึ่ง ที่มีความเก่าแก่มากตั้งแต่ก่อนสมัย สุโขทัย และเคยมีชุมชน ของคนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ อยู่ด้วย น่าเสียดาย ที่หลักฐาน ทางโบราณสถาน และ โบราณวัตถุ ในหลายๆ แห่ง สูญหายไป และคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน น้อยมากบริเวณที่ลุ่มริมฝั่งลำน้ำพานทอง ซึ่งไหลจากที่สูง ในเขต อ.พนัสนิคม ไปออก แม่น้ำบางปะกง เคยมีคนในยุคหินใหม่ อาศัยอยู่ โดยพบ หลักฐานสำคัญ ที่บริเวณ โลกพนมดี ต.ท่าข้าม อ.พนัสนิคม คนกลุ่มนี้ ใช้ขวานหินขัด เครื่องประดับ พวกกำไลลูกปัด เครื่องปั้นดินเผา แบบเชือกทาบ และกินอาหาร จากทะเล เช่น หอยแครง ปู ปลา เป็นอาหารหลัก แสดงว่า สมัยนั้น พื้นที่นี้อยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลกว่าปัจจุบันมากที่ ต.หน้าพระธาตุ อ.พนัสนิคม เมื่อประมาณ 1,400-700 ปีก่อน มีเมืองพระรถ ตั้งอยู่ บริเวณนี้มีลำน้ำสายต่างๆ จากที่สูงมา

รวมกันเป็นลำน้ำพานทอง สามารถเดินทางตามลำน้ำไปติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ในสมัยนั้น เช่น เมืองศรีมโหสถ ใน จ.ปราจีนบุรี และ ไปถึงอรัญประเทศได้ เมืองพระรถ จึงเป็นเมืองศูนย์กลางการคมนาคมในท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังมีเส้นทางเดินบก ไป ระยอง และ จันทบุรี ผ่านเมืองพญาเร่ ซึ่งเป็นเมืองโบราณ อีกเมืองหนึ่ง ในพื้นที่จังหวัด ชลบุรี ด้วย เมืองพระรถ อยู่ในสมัยทวารวดี ถึงสมัยลพบุรี

ถ้ามาจากเมืองพระรถ ไปตามลำน้ำพานทอง จนออกทะเล ที่ปากแม่น้ำบางปะกง บริเวณนี้มีชุมชนที่ต่อมา พัฒนาเป็นเมืองขึ้น เมื่อ 600 ปีก่อน ชื่อเมืองศรีฟโล ในสมัยสุโขทัย เมืองศรีฟโล เป็นเมืองท่าชายทะเล เรือสำเภาจากจีน เวียดนาม และ กัมพูชา เดินทางมาจอดพักสินค้า ก่อนเดินทางต่อไปยังปากแม่น้ำเจ้าพระยา และ จอดพักก่อนกลับ หรือ ข้ามอ่าวไทย ไปทางใต้ ปัจจุบันกำแพงเมือง ศรีฟโล ถูกทำลายไปหมด เนื่องจากการสร้าง ถ.สุขุมวิท เมืองศรีฟโล เป็นเมืองท่า มาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้น ก็หมดความสำคัญลง อาจเพราะอ่าวเมืองศรีฟโล ที่เคยเป็นฝั่งทะเลลึกเกิดตื้นเขินขึ้น เนื่องจากตะกอนแม่น้ำเจ้าพระยา ที่มาทับถมมากขึ้นเรื่อยๆ ตามธรรมชาติ ชุมชนจึงเคลื่อนย้ายลงมาทางใต้ ที่ ค.บางปลาสร้อย ซึ่งมีสภาพชายทะเล และท่าเล ที่จอดเรือดีกว่า บางปลาสร้อย นี่ก็คือ ที่ตั้งของเมืองชลบุรี ในปัจจุบันนั่นเอง

ในแผนที่ ไครภูมิ สมัยกรุงศรีอยุธยา มีชื่อดำบลสำคัญของ ชลบุรี เรียงจากเหนือลงใต้ คือ บางทราย บางปลาสร้อย บางพระเรือ (ปัจจุบันคือ บางพระ) และบางละมุง ส่วนในทำเนียบศักดินาหัวเมือง มีชื่อเมือง ชลบุรี ว่าเป็นเมืองชั้นจัตวาที่วัดใหญ่อินทารามซึ่งอยู่ในตัวเมืองชลบุรีมีภาพเขียนสมัยอยุธยาตอนปลายแสดงถึงชีวิต ความเป็นอยู่ของชา อยุธยา ชาวต่างชาติทั้งฝรั่งและจีนภาพปราสาทราชวัง ฝีมือเขียนภาพงดงามมาก และ เป็นบันทึกหลักฐานอย่างดีของเมืองท่าแห่งนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระอินทราชา ขวานครเวียงจันทน์ พาชวาลาว มาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร รัชกาลที่ 3 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ไปอยู่ในที่ระหว่างเมืองชลบุรี กับ ฉะเชิงเทรา ต่อมา จึงตั้งขึ้นเป็นเมืองพนัสนิคม ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมืองพนัสนิคม และ เมืองบางละมุง ถูกยุบเป็นอำเภอ ขึ้นต่อเมืองชลบุรี และเป็นอำเภอหนึ่งของชลบุรีมานับแต่นั้น

ชลบุรี มีความสำคัญในฐานะเมืองท่า นับเป็นเวลายาวนานหลายร้อยปี จากสมัยสุโขทัยมาถึงสมัย รัตนโกสินทร์ และกระทั่งปัจจุบัน ก่อนที่จะมีชื่อเสียงมากขึ้นเรื่อยๆ ในฐานะเมืองตากอากาศชายทะเล เช่นทุกวันนี้

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จ.ฉะเชิงเทรา

ทิศใต้ ติดต่อกับ จ.ระยอง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จ.ฉะเชิงเทรา จ.จันทบุรี และ จ.ระยอง
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ทะเลฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย

จังหวัดฉะเชิงเทรา

ข้อมูลทั่วไป

"แม่น้ำบางปะกงแหล่งชีวิต พระศักดิ์สิทธิ์หลวงพ่อโสธร พระยาศรีสุนทรปราชญ์ภาษาไทย
อ่างฤๅไนป่าสมบูรณ์"

ฉะเชิงเทรา หรือแปดริ้ว เป็นจังหวัดในภาคกลาง มีประวัติปรากฏมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ประชาชนส่วนใหญ่ ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง และลำคลองทั่วไป โดยมี "หลวงพ่อโสธร" เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวแปดริ้ว ในอดีตฉะเชิงเทรา มีฐานะเป็นเมืองจัตวา อยู่ในสังกัดกระทรวงกลาโหม ต่อมาได้ขึ้นอยู่ในสังกัดกรมมหาดไทย และคงอยู่เช่นนี้เรื่อยมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งรัชกาลที่ 5 เมื่อทรงเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแผ่นดินใหม่ เมืองฉะเชิงเทรา มีฐานะเป็นเมืองๆ หนึ่งในมณฑลปราจีนบุรี และในปี พ.ศ. 2459 จึงได้เปลี่ยนจากเมืองเป็นจังหวัด เรียกว่า "จังหวัดฉะเชิงเทรา" คำว่า "ฉะเชิงเทรา" เป็นภาษาเขมร แปลว่า คลองลึก ส่วนชื่อ "แปดริ้ว" นั้น ได้มาจากคำบอกเล่าต่อกันมาว่า ในเมืองนี้มีปลาท่อนขนาดใหญ่ชุกชุม เมื่อนำมาตากทำเป็นปลาแห้งจะต้องแลเนื้อปลาถึง 8 ริ้ว

อาณาเขตและการปกครอง

ฉะเชิงเทรา อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 82 กิโลเมตร มีพื้นที่ 5,351 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 11 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอบางคล้า อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางปะกง อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอพนมสารคาม อำเภอสนามชัยเขต อำเภอแปลงยาว อำเภอรสาธน์ อำเภอท่าตะเกียบ และอำเภอคลองเขื่อน

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดปราจีนบุรีและนครนายก

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดชลบุรี ระยอง และจันทบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสระแก้ว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดสมุทรปราการและกรุงเทพฯ

การเดินทาง

ทางรถยนต์

จากกรุงเทพฯ สามารถเดินทางได้ 3 เส้นทาง คือ

1. จากกรุงเทพฯ ไปตามทางหลวงหมายเลข 304 (กรุงเทพฯ - มีนบุรี - ฉะเชิงเทรา) ระยะทาง 75 กิโลเมตร
2. จากกรุงเทพฯ ไปตามทางหลวงหมายเลข 34 (ถนนสายบางนา - ตราด) จากนั้นเลี้ยวเข้าทางหลวงหมายเลข 314 (บางปะกง - ฉะเชิงเทรา) ระยะทาง 90 กิโลเมตร
3. จากกรุงเทพฯ ไปตามทางหลวงหมายเลข 3 (ผ่านสมุทรปราการ - บางปะกง) จากนั้นใช้ทางหลวงหมายเลข 314 ระยะทาง 100 กิโลเมตร

ทางรถไฟ

มีบริการรถไฟออกจากสถานีหัวลำโพง ไปฉะเชิงเทราทุกวัน วันละ 11 ขบวน เที่ยวแรก 05.55 น. - เที่ยวสุดท้าย 18.25 น. ค่าโดยสาร 13 บาท สอบถามเพิ่มเติมได้ที่ โทร. 1690, 0 2220 4334, 0 2220 4444 หรือ สถานีรถไฟฉะเชิงเทรา โทร. 0 3851 1007 หรือเว็บไซต์ www.railway.co.th

ทางรถโดยสารประจำทาง

มีรถโดยสารปรับอากาศออกจากสถานีขนส่งสายเหนือ (ถนนกำแพงเพชร 2) ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง 20 นาที (ใช้เส้นทางมอริเตอร์เวย์) ตั้งแต่เวลา 05.20- 18.00 น. รถออกทุกครึ่งชั่วโมงวันธรรมดามีรถออกตั้งแต่เวลา 06.00-17.30 น. เสาร์-อาทิตย์ 06.00-18.00 น. สอบถามเพิ่มเติมได้ที่ สถานีขนส่งสายเหนือ(ถนนกำแพงเพชร 2) โทร. 0 2936 2852-66 ต่อ 311, 442 นอกจากนี้ยังสามารถเดินทางจากสถานีขนส่งสายตะวันออก(เอกมัย) สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมที่ บริษัท ฉะเชิงเทรา ขนส่ง จำกัด โทร. 0 2712 1018, 0 9749 1336 มีรถออกตั้งแต่เวลา 05.00-21.30 น. หรือสอบถามเพิ่มเติมได้ที่ สถานีขนส่งสายตะวันออก(เอกมัย) โทร. 0 2391 2504 หรือ สถานีขนส่งจังหวัดฉะเชิงเทรา โทร. 0 3851 4482

การคมนาคมภายในตัวจังหวัด

จากจังหวัดฉะเชิงเทราสามารถเดินทางไปยังจังหวัดต่างๆ ได้เช่น ชลบุรี ระยอง สระแก้ว ปราจีนบุรี นอกจากนั้นยังมีรถประจำทางที่จะไปยังจังหวัดต่างๆ ผ่าน เช่น จังหวัดเชียงใหม่ เชียงรายแพร่ พะเยา อุตรดิตถ์ พิษณุโลก ขอนแก่น อุรธานี หนองคาย สุรินทร์ และศรีสะเกษ

การเดินทางจากอำเภอเมืองฉะเชิงเทราไปยังอำเภอต่าง ๆ

อำเภอเมือง - กิโลเมตร

อำเภอบางคล้า 25 กิโลเมตร

อำเภอคลองเขื่อน 18 กิโลเมตร

อำเภอนวมสารคาม 32 กิโลเมตร

อำเภอสนามชัยเขต 50 กิโลเมตร

อำเภอท่าตะโก 85 กิโลเมตร

อำเภอบางน้ำเปรี้ยว 19 กิโลเมตร

อำเภอบางปะกง 24 กิโลเมตร

อำเภอบ้านโพธิ์ 14 กิโลเมตร

อำเภอแปลงยาว 35 กิโลเมตร

อำเภอราชสถาน 53 กิโลเมตร

การเดินทางจากฉะเชิงเทราไปยังจังหวัดใกล้เคียง

จากจังหวัดฉะเชิงเทราสามารถเดินทางไปยังจังหวัดต่างๆ ได้เช่น ชลบุรี ระยอง สระแก้ว ปราจีนบุรี นอกจากนั้นยังมีรถประจำทางที่จะไปยังจังหวัดต่างๆ ผ่าน เช่น จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แพร่ พะเยา อุตรดิตถ์ พิษณุโลก ขอนแก่น อุรธานี หนองคาย และศรีสะเกษ

จังหวัดจันทบุรี

จ. จันทบุรีเป็นหนึ่งในเมืองท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดชายฝั่งทะเลฝั่งตะวันออก อันประกอบด้วย จ. ชลบุรี จ. ระยอง จ. จันทบุรี และ จ. ตราด เป็นจังหวัดที่ร่ำรวยด้วยทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่เกือบครึ่งของจังหวัดปกคลุมด้วยผืนป่าที่ชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์เป็นที่ตั้งของน้ำตกน้อยใหญ่ เช่น น้ำตกพลิ้ว น้ำตกเขาสอยดาว น้ำตกกระทิง น้ำตกครกนอก ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลและเกาะเล็ก ๆ อีกหลายแห่ง ทั้งมีสินค้าพื้นเมืองขึ้นชื่อหลายอย่าง ได้แก่ ผลไม้ อัญมณี เสื้อจันทบูร กว๊านเคียวเส้นจันท์ และเครื่องเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะพริกไทยที่ได้รับยกย่องว่าเป็นพริกไทยที่ดีที่สุดในโลกของประเทศ

จันทบุรีเป็นเมืองโบราณตั้งแต่ยุคของเรื่องอานาง ในสมัยอยุธยาในฐานะเป็นหัวเมืองการค้าทางทะเล อยู่ในเส้นทางเดินเรือการค้าเฟื่องฟู ดังพบหลักฐานซากเรือบรรทุกสินค้าจำพวกเครื่องถ้วยชามจำนวนมากในน่านน้ำอ่าวไทย

ข้อมูลทั่วไปของจังหวัด

ที่ตั้ง อยู่ทางภาคตะวันออก ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 250 กม.

พื้นที่ 6,338 ตร.กม. หรือ 3,961,250 ไร่

อาณาเขต ทิศเหนือ - ติดกับ จ. ชลบุรี จ. ฉะเชิงเทรา และ จ. สระแก้ว

ทิศใต้ - ติดกับอ่าวไทย

ทิศตะวันออก - ติดกับ จ. ตราด และเมืองพระตะบอง ประเทศกัมพูชา

ทิศตะวันตก - ติดกับ จ. ระยอง

แม่น้ำ มีแม่น้ำสำคัญสี่สาย คือ

1. แม่น้ำจันทบุรี ต้นน้ำเกิดจากเขาสอยดาว ไหลผ่าน อ. มะขาม อ. เมือง แล้วออกสู่อ่าวไทยที่บ้านปากน้ำ แหลมสิงห์ อ. แหลมสิงห์
2. แม่น้ำพังราด ต้นน้ำเกิดจากเขาวงและเขาทะเลายไหลมารวมกัน แล้วไหลลงใต้เป็นแนวเขตระหว่าง จ. จันทบุรี และ จ. ระยอง
3. แม่น้ำเวฬุ ต้นน้ำเกิดจากเขาชะอม เขาทุ่งสะพานหิน และเขาสระบาปไหลผ่าน อ. ขลุง แล้วออกสู่ทะเลที่ ต. บางชัน อ. ขลุง
4. แม่น้ำคลองโคกค มีต้นน้ำจากเขาหลายแห่งไหลมารวมกัน แล้วออกสู่ทะเลที่ ต. ตะกาดเจ้า อ. ท่าใหม่

ภูมิอากาศเป็นแบบเขตร้อน ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ลมมรสุม

ตะวันออกเฉียงเหนือ และพายุดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้ ทำให้มีฝนตกชุกต่อเนื่องตั้งแต่เดือน พ.ค. – ต.ค. ปริมาณฝนเฉลี่ยสูงกว่า 3,000 มม. ต่อปี มีสามฤดู ได้แก่

ฤดูร้อน เดือน ก.พ. – พ.ค.

ฤดูฝน เดือน พ.ค. – ต.ค.

ฤดูหนาว เดือน ต.ค. – ก.พ.

การปกครอง แบ่งเขตการปกครองออกเป็นเก้าอำเภอ หนึ่งกิ่งอำเภอ ได้แก่ อ. เมืองจันทบุรี อ. ท่าใหม่ อ. มะขาม อ. ขลุง อ. แหลมสิงห์ อ. โป่งน้ำร้อน อ. สอยดาว อ. นายายอาม อ. แก่งหางแมว และกิ่ง อ. เขาคิชฌกูฏ

คำขวัญประจำจังหวัด น้ำตกถือเลื่อง เมืองผลไม้ พริกไทยพันธุ์ดี อัญมณีมากเหลือ เสื่อจันทบูร สมบูรณ์ธรรมชาติ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รวมญาติกู้ชาติที่จันทบุรี

ดวงตราประจำจังหวัด รูปกระด่ายในปพระจันทร์เต็มดวง

เมืองจันทบุรีมีกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาตั้งถิ่นฐานทั้งชาวจีนที่เข้ามาทำการค้าชาวญวนที่อพยพหนีภัยสงครามมาตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และชาวช่องซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิมก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมจนเป็นเอกลักษณ์

ด้วยสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น มีฝนตกชุก ประกอบกับผืนดินอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุจากดินตะกอนปากแม่น้ำ จันทบุรีจึงปลูกผลไม้และพืชไร่หลายชนิดได้ผลดี เช่น เงาะ มังคุดทุเรียน ยางพารา พริกไทย มันสำปะหลัง ฯลฯ จนกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้จังหวัดหลายพันล้านบาทต่อปี นอกจากพืชผลก็ยังมีการทำประมงชายฝั่งบริเวณตอนใต้ของจังหวัด อุตสาหกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร เช่น โรงงานผลไม้กระป๋อง โรงงานแปรรูปยางพารา โรงงานแปรรูปอาหารทะเล เป็นต้น

ในอดีตจันทบุรีเคยเป็นแหล่งอัญมณีแหล่งใหญ่ คนเมืองจันทน์จึงมีความชำนาญในการเจียรระโนพลอยและทำเครื่องประดับได้อย่างสวยงาม ส่งผลให้อัญมณีเป็นสินค้าหัตถกรรมที่มีชื่อ เช่นเดียวกับเสื้อจันทบูร ซึ่งกลุ่มชาวนวนเป็นผู้บุกเบิกการทอ แล้วมีการประยุกต์รูปแบบให้ทันสมัยเป็นที่ต้องการของตลาดยิ่งขึ้นในปัจจุบัน และด้วยคุณภาพและราคาที่ย่อมเยา เสื้อจันทบูรจึงเป็นของฝากที่นักท่องเที่ยวนิยมซื้อเป็นอันดับต้น ๆ

ด้านอาหารการกิน นอกเหนือจากอาหารทะเลสด จันทบุรียังโดดเด่นด้วยอาหารพื้นบ้านที่ใส่เครื่องเทศรสร้อนแรงพวกกระวาน กานพลู ขมิ้น เราะ ฯลฯ ผลไม้รสเลิศนานาชนิดก็เป็นของกินที่นักท่องเที่ยวติดอกติดใจ ปัจจุบันสวหยุดหลายแห่งจึงเปิดให้เข้าชมและชิมผลไม้จากต้นกันเลย นับเป็นเสน่ห์ทางการท่องเที่ยวที่สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือน

ภาษาเมืองจันทน์

ภาษาพูดของคนจันทน์จัดอยู่ในกลุ่มภาษาถิ่นไทยตะวันออก ซึ่งคล้ายกับภาษาไทยกลาง แต่มีภาษาถิ่นบางคำที่ใช้ต่างกัน และวิธีการออกเสียงสูง – คำก็ต่างกัน เช่น ถ้าเป็นคำสองพยางค์ เช่น “นกน” ก็ออกเสียงเป็น “กะ-นก” ถ้าเป็นประโยคยาว ๆ เช่น “อย่าทำอะอะ ประเดี๋ยวจะถูกเตะ” คนเมืองจันทน์จะพูดว่า “อย่าทำเอ๊ะอะ ประเดี๋ยวกูเตะ”

หลายคนคงเคยได้ยินว่า คนเมืองจันทน์มักลงท้ายประโยคด้วยคำว่า “อิ” แท้จริงแล้วคนจันทน์ลงท้ายประโยคว่า “สิ” ไม่ใช่ “อิ” เช่นกินข้าวสิ (นะ) มาถึงคั้งนานแล้วสิ (นะ) คนจันทน์มักพูดเสียงสูงเมื่อคำลงท้ายเป็นคำตาย คำว่า “สินะ” ก็เลยกลายเป็น “เซี่ยะ” หรือ “เฮี่ยะ” พอพูดกันไปนาน ๆ ก็เกิดการกร่อนเสียงจนฟังคล้าย “อิ”

สภาพธรรมชาติ

จันทบุรีมีภูเขารอบคลุมพื้นที่หนึ่งในสี่ของจังหวัด ประกอบด้วย ทิวเขาจันทบุรีโอบอ้อมด้านเหนือและด้านตะวันออกเป็นแนวยาวลงมาเชื่อมต่อกับทิวเขาบรรทัดทางด้าน จ. ตราด ด้านตะวันออกมีเขาสอยดาวเหนือและเขาสอยดาวใต้ ด้านตะวันตกมีเขาชะเมาส่วนตอนกลางของจังหวัดมีเขาสระบาป เทือกเขาเหล่านี้ปกคลุมด้วยป่าดงดิบชื้นอันอุดมสมบูรณ์ เป็นต้นกำเนิดของน้ำตกและแม่น้ำลำคลองหลายสาย เช่น แม่น้ำจันทบุรี แม่น้ำเวฬุ แม่น้ำพังราด เป็นต้น

- แม่น้ำส่วนใหญ่ในจันทบุรีไหลจากตอนเหนือลงสู่ทะเลอ่าวไทย ทำให้เกิดที่ราบลุ่มแม่น้ำหลายแห่งทั้งด้านตะวันตก ตอนกลางและตอนใต้ของจังหวัด ผืนดินสองฝั่งแม่น้ำที่อุดมไปด้วยแร่ธาตุ จากดินตะกอนแม่น้ำจึงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี ไม่ว่าจะเป็นปลูกไม้ผลหรือพืชไร่ก็เจริญงอกงาม ทั้งทำเลที่ตั้งของเมืองจันทน์ก็อยู่ติดกับอ่าวไทย จึงได้รับอิทธิพลลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และพายุดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้ ทำให้มีฝนตกชุกติดต่อกันถึง 6 เดือนเอื้อต่อการเพาะปลูก

จันทบุรีมีชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 108 กม. ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมฝั่งประกอบอาชีพประมงและเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ แต่เนื่องจากมีแม่น้ำหลายสายไหลออกทะเล ชายหาดเมืองจันทน์จึงเต็มไปด้วยโคลนดินตะกอนที่น้ำพัดพามาทับถมกัน ไม่มีหาดทรายขาวสะอาดเหมือน จ. ระยอง หรือ จ. ชลบุรี ที่อยู่ใกล้เคียง แต่หาดทรายสีน้ำตาลแดงของจันทบุรีบริเวณพื้นที่น้ำกร่อยนี้ ปกติจะไปด้วยแนวป่าชายเลนถึง 9 หมื่นไร่เศษ ตั้งแต่อ่างคู้กระเบน ปากน้ำแฉะหนุ ปากน้ำแหลมสิงห์ ไปจนถึงปากแม่น้ำเวฬุในเขต อ. ขลุง จึงเป็นแหล่งอาศัยและวางไข่ของสัตว์น้ำหลากหลายพันธุ์

นอกจากทรัพยากรสัตว์น้ำ จันทบุรียังมีทรัพยากรในดินเป็นแหล่งแร่รัตนชาติที่มีมูลค่าสูง เช่น ใน อ. ขลุง ที่บริเวณบ้านบ่อเวฬุ บ้านคกพรหม และบ้านตะปอนน้อย พบพลอยแดง (ทับทิม) พลอยเขียว และพลอยน้ำเงิน ที่ อ. ท่าใหม่ และ ค. บางกะจะ อ. เมือง พบพลอยไพลิน นุสรักษ์ และมรกต เมื่อราว 30 ปีก่อนผู้คนหลงใหลเข้ามาทำเหมืองพลอยเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นธุรกิจใหญ่สร้างความเฟื่องฟูแก่เศรษฐกิจของจังหวัดอย่างมหาศาล แม้ปัจจุบันปริมาณพลอยจะลดลง แต่จันทบุรียังมีชื่อเสียงด้านการเจียรในพลอย โดยมีแหล่งค้าพลอยใหญ่อยู่ในตัวเมือง

ประวัติและความเป็นมา

มีหลักฐานทางโบราณคดีหลายแห่งที่แสดงให้เห็นว่า จันทบุรีเคยเป็นแหล่งอาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยพบเครื่องมือใช้หินขัดอายุ 2,000 ปีในเขต อ. โป่งน้ำร้อน อ. ท่าใหม่ และ อ. มะขาม ต่อเขตแดน อ. แกลง จ. ระยอง

ต่อมาในยุคประวัติศาสตร์ มีการค้นพบศิลาจารึกภาษาสันสกฤตที่ระบุถึงเมือง “จันทราบุรี” หรือ “ควนควราบุรี” ที่เชิงเขาสระบาป ยุคขอมเรืองอำนาจได้แผ่อิทธิพลมาถึงดินแดนแถบนี้ คงปรากฏหลักฐานเป็นกำแพงศิลาแลงที่ชาวบ้านเรียกว่า “เพนียด” ศิลาจารึกภาษาขอม เศียรเทวรูปและทับหลังศิลปะขอม ที่วัดทองทั่วและวัดโบสถ์เมือง สันนิษฐานว่าโบราณวัตถุเหล่านี้ น่าจะมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11 – 12 ถึงพุทธศตวรรษที่ 15 – 16 หลังขอมเสื่อมอำนาจลง ชุมชนในจันทบุรีก็เป็นอิสระอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง กระทั่งสมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงสร้างเมืองอยุธยา “เมืองจันทบูร” หรือจันทบุรีจึงตกเป็นหัวเมืองประเทศราชของอยุธยา

หลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 หัวเมืองตะวันออกแห่งนี้ก็มีชื่อเสียงโด่งดัง ได้รับการจารึกชื่อไว้ในประวัติศาสตร์ ด้วยเป็นฐานกำลังสำคัญที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ เนื่องจากเมืองนี้มีพืชพันธุ์ธัญญาหารสมบูรณ์ไม่ได้รับความบอบช้ำจากสงครามและยังเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนแต้จิ๋วซึ่งเป็นคนเชื้อสายเดียวกับพระองค์ สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ จึงทรงเลือกเมืองจันทบุรีเป็นที่รวบรวมกำลังพลและเสบียงอาหารก่อนเข้าตีกลุ่มคนไทยที่แยกเป็นก๊กเป็นเหล่าได้ราบคาบ แล้วรวมพลไปช่วงชิงกรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่า

ช่วงคันธกโกสินทร์จันทบุรีมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านและหัวเมืองการค้า เพราะตั้งอยู่ปากอ่าว สะดวกแก่การค้าขายกับต่างประเทศ สินค้าส่งออกที่ขึ้นชื่อคือ พริกไทย กระวาน เรือสำเภา รวมถึงของป่าต่าง ๆ งามช้าง หนังสัตว์ ไม้ฝาง ฯลฯ ที่ได้จากผืนป่าในจันทบุรีและรับซื้อมาจากชาวนวนและเขมร โดยส่งไปจำหน่ายยังเมืองจีน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าจันทบุรีมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ หากข้าศึกล่วงล้ำมาจะเข้าถึงกรุงเทพฯ ได้ง่าย จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองจันทบุรีขึ้นใหม่ที่บ้านเนินวง พร้อมสร้างป้อมรอบไว้สองป้อม แต่ก็ไม่มีศึกสงครามเกิดขึ้นแต่อย่างใดต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองกลับไปยังบ้านลุ่มเช่นเดิม ในรัชกาลเดียวกันนี้ จันทบุรีได้ตกอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศสชั่วระยะหนึ่ง เนื่องจากฝรั่งเศสเข้ายึดครองญวนและเขมรแล้วอ้างสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงของไทย จึงเกิดกรณีพิพาทขึ้น ฝรั่งเศสได้ยื่นข้อเรียกร้องให้ไทยยกดินแดนดังกล่าวให้แก่ฝรั่งเศส และให้เสียเงินค่าปรับจำนวน 2 ล้านฟรังก์โดยเข้ายึดเมืองจันทบุรีไว้เป็นประกันระหว่างปี พ.ศ. 2436 – 2447 เมื่อไทยปฏิบัติตามสัญญา ฝรั่งเศสจึงยอมถอนทหารออกไป

ต่อมาในปี พ.ศ. 2449 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โปรดเกล้าฯ ให้รวมหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออก คือ จันทบุรี ระยอง และตราด เป็นมณฑลจันทบุรี ครั้นปี พ.ศ. 2476 สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางรัฐบาลได้ยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลและจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอ จันทบุรีจึงมีฐานะเป็นจังหวัดนับแต่นั้นมา

ผืนป่าคงคิบนั่นแห่งแดนตะวันออก

ในปี พ.ศ. 2543 จันทบุรีมีพื้นที่ป่าประมาณ 2 ล้านกว่าไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ได้แก่ อช. น้ำตกพลิ้ว อช. เขาคิชฌกูฏวนอุทยานเขาแหลมสิงห์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองพลูกัมพูช ผืนป่านี้นเป็นส่วนหนึ่งของป่าคงคิบนั่นผืนใหญ่ของภาคตะวันออกซึ่งกินอาณาเขตพื้นที่หลายจังหวัด ได้แก่ จ. ชลบุรี จ. ระยอง จ. ตราด และ จ.จันทบุรี

ประเทศไทยมีป่าคงคิบนั่นเพียงสองแห่งอยู่ในภาคใต้และภาคตะวันออก ซึ่งทั้งสองแห่งมีลักษณะภูมิอากาศคล้ายคลึงกันคือฝนตกชุก มีปริมาณน้ำฝนเกิน 1,600 มม. ต่อปีขึ้นไป สภาพดินลึกและเก็บความชื้นได้ดี และมีอุณหภูมิค่อนข้างสูง เฉลี่ย 20 องศาเซลเซียส ป่าคงคิบนั่นจะมีไม้ไม่ผลัดใบเป็นพรรณไม้หลัก มักขึ้นอยู่ในที่ราบหรือที่สูงไม่เกิน 600 ม.จากระดับน้ำทะเล ไม้เด่นมักเป็นไม้ในวงศ์ยาง เช่น ยางนา ยางแดง กระบาก ตะเคียนทอง เป็นต้น ป่าพื้นล่างแน่นทึบด้วยไม้พุ่มพวกหวาย ข่าป่า กระวาน เร่ว ฯลฯ ความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าเมืองจันทน์เห็นได้จากการส่งของป่าและเครื่องเทศหลายชนิดเป็นสินค้าออก ตั้งแต่สมัยอยุธยา สินค้าออกที่สำคัญคือไม้กฤษณาซึ่งเป็นไม้หอมและกระวานจากป่าเมืองจันทน์ซึ่งถือว่าเป็นกระวานที่ดีที่สุด นอกจากนี้อาหารป่าก็เป็น

สินค้าขึ้นชื่อ เพราะมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่อย่างชุมชุมไม่ว่าจะเป็นเสือ ช้าง กระทิง เก้ง กวาง หมูป่า เลียงผา ฯลฯ ในอดีตก่อนจะตัด ถ. สุขุมวิท มีการเล่าขานกันว่า เสือโคร่งจากป่าเขาสระบาปมักลงมา คาบเอาคนในหมู่บ้านไปกินอยู่เนื่อง ๆ

แม้ช่วงร้อยปีที่ผ่านมาพื้นที่ป่าจะถูกบุกรุกทำลายเพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เช่น ทำ สวนผลไม้ ทำสวนยางพารา ไร่มันสำปะหลัง แต่ก็ยังคงเหลือผืนป่าในเขตอนุรักษ์หลายแห่ง เป็นต้น ธารอันชุ่มเย็นของน้ำตกหลายสาย เช่น น้ำตกพลี น้ำตกคลองนารายณ์ น้ำตกเขาสอยดาว น้ำตก กระทิง ซึ่งเป็นทั้งแหล่งพักพิงของสัตว์ป่าหลายชนิดและแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง

จังหวัดระยอง

ระยองเป็นจังหวัดทางภาคตะวันออกของประเทศไทย อยู่ติดกับ จ. ชลบุรี และจันทบุรี มี สภาพธรรมชาติที่สวยงาม นอกจากชายฝั่งทะเลที่ยาวเหยียดแล้ว ยังประกอบไปด้วยเกาะเล็กเกาะ น้อยอีกมากมายหลายเกาะ ที่โดดเด่นที่สุดก็คือเกาะเสม็ดที่นักท่องเที่ยวรู้จักกันเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังอุดมไปด้วยอาหารทะเลและผลไม้จัดเป็นเมืองท่องเที่ยวที่น่าสนใจสำหรับผู้ที่รักทะเล และธรรมชาติ ขณะเดียวกันบทบาทอีกด้านหนึ่งของระยองในปัจจุบันก็คือเมืองอุตสาหกรรมสำคัญ ของประเทศซึ่งกำลังเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว

ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ของจังหวัดเป็นที่ราบสลับคอนมีทิวเขาสามแนวทอดตัวจาก ทิศเหนือลงมาทางใต้ ได้แก่ เขาชะเมาอยู่ด้านตะวันออกติดกับจันทบุรี ถัดมาเป็นทิวเขาเดี่ยว ๆ ใน อ. บ้านค่าย และ อ. เมือง เช่น เขาท่าจุค เขาตะภาควัว เขาขุนอิน ทิศตะวันตกมีทิวเขาสัน ๆ คือ เขานั่ง ยองและเขาจอมแห ใน อ. บ้านฉาง พื้นที่ตอนใต้เป็นที่ราบลุ่มติดชายทะเล สภาพดินเป็นดินร่วนปน ทราย จึงปลูกพืชไร่และไม้ผลต่าง ๆ ได้ผลดี สำหรับแม่น้ำสำคัญมีสองสายคือแม่น้ำระยองและ แม่น้ำประแสร์ซึ่งไหลลงสู่อ่าวไทย

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและทำการประมง พืชที่ปลูกมาก ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย สับปะรด และผลไม้ต่าง ๆ โดยเฉพาะทุเรียน มังคุด เงาะ ส่วนการประมงมีทั้ง การทำประมงน้ำเค็มในน่านน้ำอ่าวไทย และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำตามชายฝั่ง เช่น เลี้ยงกุ้งกุลาดำ ปลาเก๋า ปลากะพง ฯลฯ นอกจากนี้ก็มีการเลี้ยงปศุสัตว์และประกอบธุรกิจท่องเที่ยวต่าง ๆ

เค็มอุตสาหกรรมในระยองเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กที่อิงกับผลผลิตทางการเกษตรเป็น สำคัญ ต่อมารัฐบาลได้สนับสนุนให้มีการลงทุนเพิ่มขึ้น โดยให้ระยองอยู่ในเขตส่งเสริมการลงทุน และให้เป็นที่ตั้งของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ทำให้มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมอย่างค่อเนื่อง มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเป็นเมืองอุตสาหกรรมใหม่

อุตสาหกรรมสำคัญ ได้แก่ โรงงานแยกก๊าซธรรมชาติ กลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี และ อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมี ค่อมามีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง

เมื่ออุตสาหกรรมขยายตัวขึ้น จึงมีการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก ซึ่งสามารถรองรับเรือสินค้า ขนาดใหญ่ที่มามาพบุด ระยองจึงกลายเป็นศูนย์กลางการส่งออกทางทะเลแห่งใหม่แทนกรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังมีสนามบินพาณิชย์ที่อุตะภาให้บริการขนส่งสินค้าทางเครื่องบินแบบเช่าเหมาลำอีกด้วย นับว่าระยองเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านคมนาคมและการลงทุนสูงแห่งหนึ่งในประเทศไทย

หลังจากมีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมหลายแห่ง ก็มีแรงงานจากจังหวัดต่าง ๆ หลั่งไหล เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก มีการตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนที่หนาแน่น โดยเฉพาะในเขตอุตสาหกรรม โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของระยองจึงแปรเปลี่ยนเป็น เมืองอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมมากขึ้น แต่ก็ยังดำรงสถานะของเมืองเกษตรกรรมที่เป็นแหล่ง ผลิตผลไม้รสดี และเป็นเมืองท่องเที่ยวควบคู่กันไป แต่ปัญหาสำคัญที่ระยองกำลังเผชิญอยู่ใน ปัจจุบันก็คือปัญหามลภาวะอันเนื่องมาจากกระบวนการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผล กระทบต่อสภาพธรรมชาติและชุมชนอย่างมาก ปัจจุบันทางจังหวัดกำลังเร่งหาทางแก้ไขอยู่

สภาพธรรมชาติ

ระยองเป็นจังหวัดชายทะเลทางภาคตะวันออกตอนล่าง มีชายฝั่งติดกับอ่าวไทยเกือบ 100 กม. ทะเลจึงเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของจังหวัด สามารถสร้างรายได้จำนวนมากมาจากการประมงและธุรกิจท่องเที่ยว ไม่ว่าจะมาเยือนระยองในเดือนใดก็มีอาหารทะเลสดให้ รับประทานตลอดปี นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปเป็นอาหารทะเลแห้งส่งไปจำหน่ายทั่วประเทศด้วย ผลิตภัณฑ์จากทะเลที่มีชื่อเสียงที่สุดของระยอง ได้แก่ น้ำปลาและกะปิ

ชายฝั่งทะเลของระยองมีหาดทรายหลายแห่ง ซึ่งมีความลาดชันน้อย เหมาะแก่การเล่นน้ำ ทะเล เกาะที่ใหญ่ที่สุดและมีชื่อเสียงมากที่สุดคือเกาะเสม็ด มีอ่าวและชายหาดนับสิบแห่งที่ นักท่องเที่ยวรู้จักกันดี ส่วนเกาะเล็ก ๆ ที่อยู่ใกล้เกาะเสม็ด เช่น เกาะทะลุก็เป็นแหล่งปะการังที่อุดม สมบูรณ์ทั้งปะการังแผ่น ปะการังเขากวางและปะการังก้อน เป็นจุดดำน้ำตื้นที่ได้รับความนิยมจุด หนึ่งในอ่าวไทย

นอกจากนี้กันอ่าวไทยยังมีก๊าซธรรมชาติ ทำให้ระยองกลายเป็นศูนย์กลางการผลิตน้ำมัน ปิโตรเลียมและไฟฟ้าพลังงานก๊าซและเกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องตามมาอีกหลายอย่าง จนเป็นแหล่ง รวมอุตสาหกรรมของประเทศในเวลาต่อมา ส่วนทรัพยากรแร่ธาตุอื่น ๆ ที่พบ เช่น ทรายแก้ว ดิน ขาว พลวง หินอ่อน ดินบุก แมงกานีส ฯลฯ ก็เป็นวัตถุดิบในการผลิตให้โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในจังหวัดได้เป็นอย่างดี

จ. ระยองมีป่าไม้เพียงร้อยละ 6 ของพื้นที่ มีทั้งป่าดงดิบ ป่าชายเลน และป่าละเมาะ มีอุทยานแห่งชาติสองแห่ง คือ อช. เขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด และ อช. เขาชะเมา-เขาวง สภาพป่าที่เขาชะเมาจัดได้ว่าเป็นป่าดงดิบที่คงความสมบูรณ์อีกแห่งหนึ่งในภูมิภาคนี้ ประกอบด้วยป่าดิบแล้งและป่าดิบเขา ทั้งยังเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำสายสำคัญของ จ. ระยอง คือแม่น้ำระยองและแม่น้ำประแสร์ แต่ก็เป็นเพียงแม่น้ำสายสั้น ๆ ไม่เพียงพอแก่การอุปโภค จึงต้องสร้างแหล่งน้ำเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น อ่างเก็บน้ำคอกกราย อ่างเก็บน้ำคลองระโงก อ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล เพื่อให้พอเพียงแก่การเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมซึ่งต้องใช้น้ำปริมาณมาก

ข้อมูลทั่วไปของจังหวัด

ที่ตั้ง อยู่ในภาคตะวันออกริมฝั่งอ่าวไทย ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 179 กม.

พื้นที่ 3,552 ตร.กม. หรือ 2,220,000 ไร่

อาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับ อ.หนองใหญ่ อ.บ่อทอง อ.บ้านบึง และ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี

ทิศใต้ ติดอ่าวไทย มีชายฝั่งยาวประมาณ 100 กม.

ทิศตะวันออก ติดกับ อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี

ทิศตะวันตก ติดกับ อ.สัตหีบ และ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี

แม่น้ำ แม่น้ำสายสำคัญมีอยู่สองสายคือ

1. แม่น้ำระยอง มีความยาวประมาณ 50 กม. ไหลผ่านท้องที่ อ.ปลวกแดง อ.บ้านค่าย อ.เมือง และไหลลงสู่ทะเลที่ ต.ปากน้ำ อ.เมืองระยอง
2. แม่น้ำประแสร์ มีต้นกำเนิดมาจากทิวเขาใน จ.จันทบุรี มีความยาวในช่วงที่ไหลผ่าน จ.ระยอง ประมาณ 26 กม. ไหลผ่านท้องที่ใน อ.แกลง และไหลลงสู่ทะเลที่ ต.ปากน้ำกระแสะ

ภูมิอากาศ สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปเป็นแบบมรสุมเขตร้อน คือจะมีฝนตกชุกช่วงเดือน พ.ค. ถึงเดือน ต.ค. ของทุกปี และระหว่างเดือนมี.ค. ถึงเดือน เม.ย. จะมีอากาศร้อนเดือนอื่น ๆ นอกจากนี้มีอากาศเย็นสบาย อุณหภูมิเฉลี่ย 28.9 ซ.

การปกครอง แบ่งออกเป็นแปดอำเภอ ได้แก่ อ.เมืองระยอง อ.แกลง อ.บ้านค่าย อ.บ้านฉาง อ.ปลวกแดง อ.วังจันทร์ อ.เขาชะเมา และ อ.นิคมพัฒนา

คำขวัญประจำจังหวัด ผลไม้รสล้ำ อุตสาหกรรมก้าวหน้า น้ำปลารสเด็ด เกาะเสม็ดสวยหรู สุนทรภู่กวีเอก

จากสภาพพื้นที่ที่มีทั้งป่าเขา ชายทะเล และหมู่เกาะ ทำให้ระยองเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคตะวันออก แต่ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหลายแห่งต่างได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเศรษฐกิจ ชุมชน และอุตสาหกรรม ทำให้สูญเสียสภาพธรรมชาติที่สวยงามไปบ้าง

ตัวอย่างเช่น โรงงานบางแห่งในเขตนิคมอุตสาหกรรมได้คุกทรายเพื่อสร้างท่าเทียบเรือ ทำให้ป่าชายเลนตาย หาดทรายพังทลาย มีการแพร่กระจายของกลิ่น เสียง และควันพิษจากโรงงาน การลักลอบทิ้งน้ำมัน ทำให้เกิดคราบน้ำมันตามชายฝั่งทะเล ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเลอย่างมาก แม้ปัจจุบันนี้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยก็ยังไม่มาตรวจการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นจากโรงงานอุตสาหกรรมอย่างชัดเจน

เนื่องจากระยองมีตำแหน่งที่ต้องอยู่ชายทะเล มีลมทะเลพัดผ่านอยู่เสมอ อากาศจึงเย็นสบาย เทียวได้ตลอดปี ประมาณเดือน เม.ย.-มิ.ย. จะมีผลไม้หลายชนิดออกผลตามฤดูกาล และฝนไม่ค่อยตก จึงเป็นช่วงที่เหมาะสมแก่การไปเที่ยวระยองมากที่สุด

ประวัติและความเป็นมา

เมืองระยองน่าจะสร้างขึ้นราว พ.ศ. 1500 ซึ่งเป็นยุคที่ขอมกำลังเรืองอำนาจอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิ และมาสร้างเมืองจันทบุรีเป็นเมืองหน้าด่านทางตะวันตกเฉียงใต้ นักโบราณคดีได้นำได้ค้นพบซากหินศิลาสลักศิลปะขอมโบราณที่บ้านคอนและบ้านหนองเต่า ต.เชิงเนิน อ.เมือง นอกจากนี้ยังมีคูค่ายและซากศิลาแลงแบบขอมหลงเหลืออยู่ที่บ้านคลองยายร้า ต.บ้านค่าย อ.บ้านค่าย จึงสันนิษฐานว่าขอมเป็นผู้สร้างเมืองระยองขึ้นด้วย

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา พงสาวดารกล่าวถึงเมืองระยองไว้ว่า พระยาตะแวกเจ้าเมืองเขมรเห็นว่าไทยอ่อนแอ จึงยกทัพมากวาดต้อนผู้คนในเมืองระยอง และหัวเมืองชายทะเลด้านตะวันออก ภายหลังสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงยกทัพไปตีเขมรได้ จึงรับสั่งให้ทำพิธีปฐมกรรมประหารชีวิตพระยาตะแวกเสีย เนื่องจากทรงขัดเคืองพระทัยที่พระยาตะแวกมักฉวยโอกาสมากวาดต้อนผู้คนขณะที่ไทยกำลังทำสงครามติดพันกับเมืองอื่นอยู่เนื่อง ๆ

ระยองมีความสำคัญในประวัติศาสตร์ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ราว พ.ศ. 2309 กองทัพพม่าเข้ามาล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้ทั้งสี่ด้าน พระยาตากซึ่งถูกเกณฑ์ให้มาช่วยรักษากรุง เห็นว่าข้าราชการภายในเมืองแตกความสามัคคีกัน ครั้นจะสู้รบต่อไปก็ไม่มีประโยชน์ จึงควบคุมไพร่พลตีฝ่าวงล้อมกองทัพพม่าออกไปทางทิศตะวันออก เมื่อเดินทัพไปถึงเขตบ้านเก่า ต.ตาขัน อ.บ้านค่าย ผู้รั้งเมืองระยองเกิดความเกรงกลัว จึงไปเชิญให้พระยาตากพาไพร่พลเข้ามาพำนักในเมืองที่วัดลุ่ม ต.ท่าประดู่ แล้วนำเสบียงมามอบให้ แต่พวกกรมการเมืองไม่เห็นด้วย เกรงว่าพระยาตากจะคิดร้ายต่อแผ่นดิน พระยาตากทราบความจึงเรียกเจ้าเมืองระยองมาไต่สวนและให้ทหารคุมตัวไว้ พอลดค่ำ พวกกรมการเมืองก็ยกทหารมาโจมตีค่าย แต่สู้กับทหารของพระยาตากไม่ได้ พระยาตากจึงระดมพลเข้ายึดเมืองระยองได้ในคืนนั้น เหล่าทหารเห็นว่าพระยาตากมีความเก่งกล้าสามารถจึงยกย่องให้เป็น “เจ้าตากสิน” ถือได้ว่าพระยาตากตั้งตนเป็นเจ้าที่เมืองระยองนี้เอง จากนั้นพระเจ้าตากสินก็ทรง

รวบรวมกำลังพลเดินทางต่อไปยังเมืองจันทบุรี เพื่อยึดเป็นที่มั่น ก่อนเดินทางกลับมากอบกู้อิสรภาพจากพม่าสำเร็จในปี พ.ศ. 2311

ในอดีต จ.ระยองแบ่งการปกครองออกเป็นสามอำเภอเท่านั้น คือ อ.ท่าประจักษ์ ของบ้านค่าย และ อ.แกลง สำหรับ อ.แกลงนั้นเคยดำรงสถานภาพเป็นจังหวัดมาก่อน แต่ได้ยุบให้เป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2450 พร้อมกับจัดให้มีการปกครองเสียใหม่เนื่องจากมีประชากรอาศัยอยู่น้อยมาก แล้วโอนให้มาขึ้นกับเมืองระยอง

ตัวเมืองระยองในปัจจุบันนั้น เดิมเป็นที่อยู่ของชนเผ่าชอง ซึ่งอพยพมาจากเขมร ชาวป่าพวกนี้นิยมใช้ลูกปัดและทองเหลืองเป็นเครื่องประดับ สันนิษฐานว่าชื่อเมืองระยองก็มาจากภาษาชองว่า “ราย่อง” ซึ่งแปลว่าเขตแดน แต่บางก็ว่าหมายถึงไม้ประจักษ์ เพราะบริเวณที่พวกชองอาศัยอยู่อุดมไปด้วยไม้ประจักษ์และที่ตั้งของเมืองระยองเวลานี้ก็คือ ค.ท่าประจักษ์ ยังมีชื่อสถานที่อีกหลายแห่งในระยองที่สันนิษฐานว่าเป็นภาษาชอง เช่น ชะเมา เพ แกลง ฯลฯ ครั้งที่สุนทรภู่ไปเยี่ยมบิดาที่เมืองแกลงยังกล่าวถึงชาวชองไว้ในนิราศเมืองแกลงว่า

คูหนุ่มสาวชาวบ้านรำคาญจิต ไม่น่าคิดเข้าในกลอนอักษรสนอง
ล้วนวงศ์วานว่านเครือเป็นเชื้อชอง ไม่เหมือนน้องนิกาน้ำดากระเด็น

ปัจจุบันมีเชื้อสายของชนเผ่าชองอาศัยอยู่ในระยองที่ ต.เนินฆ้อ อ.แกลง กลุ่มชาวชองที่นี่แม้จะไม่พูดภาษาชองแล้ว แต่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของบรรพบุรุษได้ว่าปู่ย่าตายายของเขาเป็นชองและพูดภาษาชอง

เมืองแห่งผลไม้

ระยองไม่ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งผลไม้มานานานชนิด มีการจัดงานเทศกาลผลไม้ขึ้นทุกปี เพื่อส่งเสริมการจำหน่ายผลไม้และการท่องเที่ยว ส่วนมาจัดขึ้นในเดือน พ.ค. ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผลไม้ต่าง ๆ กำลังให้ผลดก แต่ก่อนจะจัดงานหมุนเวียนกันไประหว่าง อ.เมือง อ.บ้านค่าย และ อ.แกลง แต่ปัจจุบันย้ายไปจัดที่ตลาดเพื่อการเกษตรและผลไม้ตะพงแทน

เนื่องจากระยองตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงใต้ จึงได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้และตะวันออกเฉียงเหนือ สภาพอากาศร้อนชื้น ฤดูร้อนอากาศไม่ร้อนและแล้งมากจนเกินไป ฤดูฝนมีฝนตกชุกคล้ายกับภาคใต้ พืชพรรณหลายอย่างจึงมีลักษณะคล้ายกันมาก เช่น ยางพารา ทุเรียน เงาะ มังคุด เป็นต้น ประกอบกับสภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย สามารถระบายน้ำได้ดี จึงเหมาะแก่การปลูกผลไม้

ระยองมีพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมจำนวน 1,313,104 ไร่ ซึ่งเกินกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ราบลุ่มจะใช้ทำนาทำสวนและเลี้ยงสัตว์ พื้นที่สูงถัดขึ้นมาปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ยางพารา ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ สามารถสร้างรายได้จำนวนมากให้จังหวัดในแต่ละปี ระยะ

หลังนี้รัฐบาลส่งเสริมให้ปลูกพืชอื่น ๆ มากขึ้น และลดจำนวนการปลูกมันสำปะหลังลง เนื่องจากมันสำปะหลังเป็นพืชที่ต้องการแร่ธาตุสูง ทำให้ดินจืดและเสื่อมสภาพเร็ว นอกจากนี้โรงงานแปรรูปมันสำปะหลังในระยองก็อิ่มตัวแล้ว จึงมีการปลูกผลไม้เพิ่มขึ้นจากเดิมมาก

ผลไม้ที่เกษตรกรนิยมปลูก ได้แก่ ทุเรียน เงาะ มังคุด สับปะรด มะม่วง ขนุน มะพร้าว กล้วย ฝรั่ง และชมพู่นับว่าระยองเป็นเมืองที่รุ่มรวยผลไม้อย่างแท้จริง ผลไม้บางอย่างนอกจากจัดจำหน่ายเป็นผลไม้สดแล้ว ยังสามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารแห้งและอาหารกระป๋องได้ด้วย ดังนั้นหากพลาดโอกาสไปเที่ยวระยองในหน้าผลไม้ ก็ยังมีผลไม้ในรูปแบบอื่นให้รับประทานและซื้อหาเป็นของฝาก ไม่ว่าจะเป็นทุเรียนกวน ทุเรียนทอด สับปะรดกวน ลูกอมผลไม้กวน ฯลฯ

ว่าด้วยพันธุ์ทุเรียน

ทราบหรือไม่ว่าทุเรียนที่เรารับประทานกันอยู่ทุกวันนี้ จำแนกได้เป็นสามพันธุ์ตามระยะเวลาที่ปลูก ได้แก่ พันธุ์เบา เป็นทุเรียนที่ปลูกแล้วให้ผลเร็ว เช่น หมอนทอง ชะนี ชมพูศรี เมื่อปลูกได้ประมาณ 4-5 ปี แล้วนับจากวันที่ดอกเริ่มบานอีกประมาณ 100 วันก็สามารถตัดผลได้ ทุเรียนอีกพันธุ์หนึ่งที่นิยมปลูกกันคือ พันธุ์กลาง เช่น ก้านยาว กบกระดุม ระยะเวลาตั้งแต่เริ่มปลูกจนกระทั่งออกผลประมาณ 5-6 ปี หลังจากวันดอกบานอีกประมาณ 130 วัน ก็เก็บผลขายได้ สำหรับทุเรียนพันธุ์หนัก เช่น กำป็น อีหนัก ทองย้อยฉัตร หลังจากเริ่มปลูกจนเก็บผลขายได้จะใช้เวลาประมาณ 6 ปีขึ้นไป ทุเรียนพันธุ์หนักจะเริ่มออกดอกประมาณเดือน ธ.ค. และเก็บผลได้ราวเดือน ก.ค.

ทั้งนี้ชาวสวนระยองไม่นิยมปลูกทุเรียนเฉพาะพันธุ์ใดพันธุ์หนึ่งเท่านั้น ในแต่ละสวนส่วนมากจะปลูกคลุกกันไปทั้งสามพันธุ์ เพื่อจะได้มีทุเรียนออกสู่ตลาดเรื่อย ๆ และมีรายได้หมุนเวียนตลอดหลายเดือน

สำหรับผลไม้ที่สร้างรายได้มากที่สุดและมีชื่อเสียงมากที่สุดในปัจจุบัน ได้แก่ ทุเรียน พันธุ์ทุเรียนที่ชาวสวนใน จ.ระยองนิยมปลูกก็คือชะนี หมอนทอง และก้านยาว อำเภอที่ปลูกทุเรียนมากคือ อ.แกลง อ.เมือง และ อ.บ้านค่าย ตามลำดับ ทุเรียนรุ่นแรกจะออกสู่ตลาดราว ๆ เดือน มี.ค.-เม.ย. หลังจากนั้นไม่กี่วันทุเรียนรุ่นต่อ ๆ มาก็จะออกสู่ตลาด โดยเฉพาะช่วงเดือน พ.ค. จะเห็นทุเรียนแทบทุกพันธุ์กองขายอยู่ในตลาด เพราะเป็นช่วงที่ทุเรียนออกผลให้ตัดขายได้พร้อมกันทั้งที่ จ.ระยองและจากทั่วประเทศ

ส่วนเงาะซึ่งเป็นผลไม้ที่มีชื่อเสียงของระยองเช่นกัน ปลูกกันมากใน อ.แกลง รองลงมาคือ อ.บ้านค่าย และ อ.เมือง เงาะ ระยองมีผลใหญ่หวาน ล่อน และเนื้อกรอบ ที่นิยมกันคือพันธุ์เงา

โรงเรียน ซึ่งเกษตรกรชาวระยองได้สายพันธุ์มาจาก จ.สุราษฎร์ธานี เมืองแห่งเงาะ โรงเรียน เงาะจะเริ่มออกผลในเดือน เม.ย.และจะมีมากในช่วงเดือน พ.ค.

ทั้งทุเรียนและเงาะ ไม่ได้เป็นผลไม้ยอดนิยมของคนไทยเท่านั้น แต่เป็นผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่ทำรายได้เข้าประเทศหลายพันล้านบาทต่อปี ในหน้าผลไม้กรมการบันพณิชย์ได้อนุญาตให้เที่ยวบินเช่าเหมาลำมาขนส่งผลไม้จากสวนมาบินสู่ตะเภาไปจำหน่ายต่างประเทศเป็นประจำทุกปี

จังหวัดตราด

ตราดเป็นจังหวัดสุดท้ายของชายแดนภาคตะวันออก มีรูปร่างคล้ายหัวช้างหันหน้าไปทางประเทศกัมพูชา ด้านใต้เป็นชายฝั่งติดทะเลอ่าวไทย มีเกาะเล็กเกาะน้อยหลายสิบเกาะที่มีธรรมชาติงดงามเกาะที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยว เช่น เกาะช้าง เกาะกูด เกาะหวาย เกาะรัง ฯลฯ เป็นแหล่งปะการังน้ำตื้นที่สมบูรณ์ที่สุดในภาคตะวันออก นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งแร่วัตถุชาติสูงค่าคือทับทิมสยาม เป็นอัญมณีทั้งงดงามและทำให้เศรษฐกิจของจังหวัดเล็ก ๆ แห่งนี้เฟื่องฟูถึงขีดสุดในยุคหนึ่ง

ตราดเป็นที่รวมของคนหลากหลายเชื้อชาติ นอกจากชาวช่อง ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิมแล้วยังมีคนจีน ญวน และเขมร เข้ามาอาศัยอยู่ด้วย เพราะทำเลที่ตั้งทางบกติดต่อกับกัมพูชา ทางทะเลติดต่อกับเวียดนามและจีน จึงมีความสัมพันธ์ทางการค้าและการเมืองกับประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้มาแต่อดีต ส่วนในระยะหลังก็มีการอพยพของแรงงานชาวภูเกลา (ไทยใหญ่) ที่เข้ามาขุดพลอย และกลุ่มชนที่อพยพหนีภัยสงคราม ส่งผลให้ตราดมีวัฒนธรรมที่ผสมผสานกัน ซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของสำเนียงภาษาที่เป็นเอกลักษณ์และอาหารการกินซึ่งมีส่วนผสมของเครื่องเทศและมีรสหวานนำ

ตราดยังมีชื่อเสียงในฐานะเมืองแห่งผลไม้ ด้วยสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงอากาศชุ่มชื้น มีฝนตกชุกตลอดปี เอื้อแก่การปลูกผลไม้ ซึ่งสร้างทั้งรายได้และชื่อเสียงให้จังหวัดไม่น้อยไปกว่าจังหวัดใกล้เคียงอย่างจันทบุรีและระยอง นอกจาก เงาะ ทุเรียน สละ ลองกอง ฯลฯ ที่ให้ผลดีและออกสู่ตลาดเร็วกว่าจังหวัดอื่นแล้ว ตราดยังมีระกำปารสหวานและผลไม้เฉพาะถิ่นอย่าง สับปะรดตราดสีทองและเงาะสีทองเมืองตราดอีกด้วย

ถ้าเป็นคนช่างกินและชอบเที่ยว ฤดูร้อนนี้ลองแวะไปนอนพักบนหาดทรายขาว เล่นน้ำทะเลใส กินอาหารทะเลสด ลิ้มรสผลไม้อร่อยที่เมืองตราด แล้วอาจจะค้นพบว่าเป็นการเดินทางที่น่าประทับใจครั้งหนึ่งในชีวิต

สภาพธรรมชาติ

ตราดเป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ทั้งบนบกและในทะเล มีป่าดิบชื้นผืนใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก มีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 495,625 ไร่ คิดเป็น 27 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่จังหวัด โดยเฉพาะบริเวณทิวเขาบรรทัดปกคลุมด้วยป่าดิบชื้นตลอดแนวด้านตะวันออกที่ติดกับประเทศกัมพูชา ซึ่งมีโครงการจะจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติระดับนานาชาติในอนาคต

ทิวเขาบรรทัดมีความยาวถึง 144 กม. เป็นแนวปะทะลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้เกิดฝนตกชุกบริเวณด้านหน้าของภูเขา ตราดจึงเป็นจังหวัดที่มีฝนตกชุกมากที่สุดเป็นอันดับ 1 ของประเทศสลับกับ จ.ระนอง มีปริมาณน้ำฝนสูงถึง 4,000 มม. ค่อยๆ ทิวเขาบรรทัดยังช่วยลดกำลังของลมหนาวที่พัดมาทางตะวันออกเฉียงเหนือทำให้อุณหภูมิของฤดูร้อนและฤดูหนาวไม่ต่างกันมากนักเฉลี่ย 26-29 องศาเซลเซียส ตลอดปี

อิทธิพลลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้เกิดขึ้นระหว่างปลายเดือน พ.ค. ถึงปลายแรกของเดือน ต.ค. นอกจากจะทำให้ฝนตกหนักแล้วยังส่งผลให้ทะเลมีคลื่นลมแรง ไม่เหมาะแก่การท่องเที่ยว เรียกว่า “หน้ามรสุม” ความรุนแรงของคลื่นลมขึ้นอยู่กับสองปัจจัยคือความแรงของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และพายุที่ก่อตัวในทะเลจีนใต้ซึ่งพัดผ่านฟิลิปปินส์เข้าสู่ปลายแหลมญวน หากจะไปเที่ยวทะเลตราดจึงควรเลือกเดินทางระหว่างปลายเดือน ต.ค. ถึงต้นเดือน พ.ค. เท่านั้น

สภาพภูมิประเทศของ จ.ตราดแบ่งเป็นสี่กลุ่มคือ ที่ราบสูงและภูเขา ที่ราบลุ่มแม่น้ำที่ราบต่ำชายฝั่งทะเล และหมู่เกาะต่าง ๆ ตราดมีภูเขากระจายอยู่ทั่วไปแทบทุกส่วนของจังหวัด โดยเฉพาะทางภาคเหนือและภาคตะวันออก ที่ราบสูงยังมีพื้นที่กว้างขวางมากในอดีตเป็นป่าทึบหนาแน่น แต่ปัจจุบันมีการบุกรุกถางป่าเพื่อทำเกษตรกรรม เนื่องจากสภาพดินเป็นดินเหนียว อุ้มน้ำได้ดี และมีอากาศชุ่มชื้น ฝนตกชุก จึงปลูกผลไม้แลพืชไร่หลายชนิดได้ผลดีคล้ายคลึงกับภาคใต้ เช่น เงาะ ยางพารา มังคุด ลองกอง ฯลฯ ส่วนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอยู่ตอนกลางและตะวันออก ประกอบด้วยลำน้ำลำคลองหลายสาย เช่น คลองบางพระ คลองไม้ซี้ แม่น้ำตราด ผืนดินอุดมด้วยแร่ธาตุจากดินตะกอนปากแม่น้ำ เหมาะแก่การทำนาในอดีตตราดเป็นแหล่งปลูกข้าวที่ใหญ่ที่สุดของภาคตะวันออก แต่ระยะหลังเกษตรกรหันไปปลูกผลไม้ซึ่งมีราคาดีกว่า เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด มะพร้าว ระกำ รวมถึงยางพาราด้วย

ตอนใต้ของจังหวัดเป็นบริเวณที่แม่น้ำลำคลองพัดพาเอาโคลนตมมาทับถมก่อนไหลออกสู่ทะเล ทำให้เกิดที่ราบต่ำ ได้แก่ บริเวณปากแม่น้ำเวฬุและแม่น้ำตราด มีป่าชายเลนขึ้นหนาแน่น มีเนื้อที่กว่า 9 แสนไร่ จ.ตราดจึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ไม้ป่าชายเลนเพื่อนำไปปลูกในป่าชายเลนเสื่อมโทรมอื่น ๆ ในภาคตะวันออกและอ่าวไทยตอนในตั้งแต่สมุทรปราการจนถึงเพชรบุรี ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากไม้โกงกางโดยนำไปเผาถ่าน ส่วนบริเวณที่เป็นน้ำกร่อยมีโคลนตมทับถมกันก็เพาะเลี้ยงหอยแครงและหอยนางรมเป็นอาหารทะเลขึ้นชื่อของจังหวัด

ตราคมิชายฝั่งทะเลที่ยาวเป็นอันดับ 6 ของประเทศ คือยาว 165.5 กม. มีผู้ประกอบการอาชีพประมงชายฝั่งไม่น้อยกว่า 4,000 ครอบครัว สัตว์น้ำที่จับได้มากที่สุด ได้แก่ กุ้ง กุ้ง ปลาหมึก หอย ปู ปลา และปูม้า

ข้อมูลทั่วไปของจังหวัด

ที่ตั้ง อยู่ทางตะวันออกสุดของประเทศไทย ติดกับชายแดน ไทย-กัมพูชา ห่างจากกรุงเทพฯ 315 กม.

พื้นที่ 2,862.6 ตร.กม. หรือ 1,789,125 ไร่

อาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับ อ.ขลุง จ.จันทบุรี และประเทศกัมพูชา

ทิศใต้ ติดกับชายทะเลอ่าวไทยตอนบน และน่านน้ำกัมพูชา

ทิศตะวันตก ติดกับ อ.ขลุง จ.จันทบุรี

แม่น้ำ แม่น้ำและลำคลองที่สำคัญมีสามสาย คือ

1. แม่น้ำตราด หรือแม่น้ำเขาสมิง ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาบรรทัดใน อ.บ่อไร่ ไหลผ่าน อ.เขาสมิง ไปออกทะเลที่ อ.เมือง
2. แม่น้ำเวฬุ ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาสะพานใน จ.จันทบุรี ไหลผ่าน อ.เขาสมิง ไปออกทะเลที่ อ.แหลมงอบ
3. คลองบางพระ เป็นเส้นทางคมนาคมและย่านการค้าสำคัญในอดีต ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาตอนกลางของจังหวัด ไหลผ่านตัวเมืองตราด ไปออกแม่น้ำตราด

ภูมิอากาศ ลักษณะอากาศเป็นแบบร้อนชื้น มีฝนตกชุก

ฤดูฝน เดือน พ.ค.-ค.ค. มีฝนตกชุกมากเป็นอันดับ 1 หรือ 2 ของประเทศ ทะเลมีคลื่นลมแรงจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

ฤดูหนาว เดือน พ.ย.-ม.ค. ท้องฟ้าปลอดโปร่ง อุณหภูมิต่ำสุด 16 องศาเซลเซียส

ฤดูร้อน เดือน ก.พ.-เม.ย. อากาศแห้ง แต่ไม่ร้อนจัด เนื่องจากอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล จึงได้รับอิทธิพลจากลมตะวันออก อุณหภูมิเฉลี่ย 32 องศาเซลเซียส

การปกครอง แบ่งเขตการปกครองออกเป็นเจ็ดอำเภอ ได้แก่ อ.เมืองตราด อ.แหลมงอบ อ.เขาสมิง

อ.บ่อไร่ อ.คลองใหญ่ อ.เกาะช้าง และ อ.เกาะกูด

คำขวัญประจำจังหวัด เมืองเกาะครึ่งร้อย พลอยแดงค่าล้ำ ระกำแสนหวาน หลังอานหมาดี ยุทธนาวิ

เกาะช้าง สุดทางบูรพา

ดวงตราประจำจังหวัด ภาพเรือใบกับ โป๊ะ หมายถึงเมืองท่าชายทะเลและอาชีพประมง ด้านหลังคือ

เกาะช้าง

เมืองตราดเขตมาลาเรีย

จ.ตราดเป็นเขตที่มีการแพร่เชื้อมาลาเรียสูงทั้งปี นอกจากพื้นที่บนเกาะหลัก ๆ คือเกาะช้าง เกาะหมาก และเกาะกูดแล้ว ยังรวมถึงป่าดิบชื้นแถบทิวเขาบรรทัดชายแดนไทย-กัมพูชา เนื่องจากมีปัจจัยที่เอื้อต่อการแพร่กระจายของโรคหลายอย่าง คือ สภาพภูมิประเทศที่เป็นป่าเขามิถำธารและแหล่งน้ำเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงก้นปล่องชนิดที่เป็นพาหะของเชื้อมาลาเรีย และที่สำคัญคือมีผู้ที่มีเชื้อมาลาเรียอยู่ในพื้นที่

หากเข้าไปในพื้นที่ที่มีการแพร่เชื้อสูงควรหาทางป้องกันไม่ให้ถูกยุงกัด โดยใช้ยาทากันยุงและนอนในมุ้ง เนื่องจากมาลาเรียยังไม่มีวัคซีนหรือยาป้องกันที่ได้ผล แต่เป็นโรคที่สามารถรักษาให้หายขาดได้ด้วยยา สำหรับการกินยาป้องกันเป็นวิธีที่แพทย์ไม่แนะนำ เพราะเป็นเหตุให้เชื้อดื้อยาได้ ทำให้รักษายากขึ้น

หากยุงกัดผู้ป่วยที่เป็นมาลาเรีย ยุงนั้นจะ ได้รับเชื้อ เชื้อนี้จะเข้าไปฝังตัวในตัวยุง จากนั้นถ้ายุงตัวนั้นไปกัดคนปกติ เชื้อมาลาเรียในตัวยุงก็จะแพร่เข้าสู่ร่างกายคน ทำให้ล้มป่วยภายในเวลา 2 สัปดาห์

หากกลับจากเที่ยวตราดแล้วมีอาการ ไข้ ควร ไปเจาะเลือดตรวจหาเชื้อที่ รพ. เวชศาสตร์เขตร้อน โทร. 0-2354-9100-9 ต่อ 1414 ตลอด 24 ชม. หรือที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด และอำเภอทุกแห่งหรือสอบถามเพิ่มเติมที่กองมาลาเรีย โทร.0-2590-1723, 0-2590-1827

ประวัติความเป็นมา

มีผู้สันนิษฐานว่าคำว่า “ตราด” เพี้ยนมาจากชื่อดันกราด ซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นอยู่มากในเขตที่ลุ่มของจังหวัด ลักษณะคล้ายต้นปอกระเจา ชาววานิยมตัดเอาก้านใบและดอกมาทำไม้กวาดสำหรับกวาดลานนวดข้าวในฤดูเก็บเกี่ยว

หลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดที่ระบุถึงเมืองตราด คือในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีการกล่าวถึงหัวเมืองชายทะเลชื่อ “บ้านบางพระ” ซึ่งเชื่อว่าเป็น อ.เมือง จ.ตราดในปัจจุบัน ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในบัญชีหัวเมืองก็ปรากฏชื่อ “เมืองตราด” เป็นหัวเมืองชายทะเลสังกัดอยู่ในฝ่ายต่างประเทศ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการคลัง คาดว่าตราดคงเป็นเมืองท่าสำคัญเมืองหนึ่ง เพราะท่าเลที่ตั้งอยู่ในชัยภูมิที่ดี มีน่านน้ำติดกับประเทศในกลุ่มอินโดจีนและจีน สามารถเดินเรือค้าขายติดต่อกันได้สะดวก อีกทั้งมีเกาะน้อยใหญ่ช่วยกำบังลมมรสุม จึงเป็นจุดจอดพักเรือสำเภามาแต่โบราณ

หลังกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ตราดเป็นเมืองหนึ่งที่เป็นฐานกำลังทัพและแหล่งเสบียงของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หลังจากพระองค์ทรงตีเมืองจันทบุรีได้สำเร็จ ได้ยกทัพทางเรือมายังเมืองตราด แล้วทรงต่อสู้กับเรือสำเภาจีนที่ไม่ยอมสวามิภักดิ์จนได้รับชัยชนะ จากนั้นจึงรวบรวมกำลังพลกลับไปยังเมืองจันทบุรี ก่อนจะกลับไปกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ

ในสมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ ครงได้รับผลกระทบจากสงครามหลายครั้ง เนื่องจากเป็นหัวเมืองที่อยู่ติดชายแดน เขมรมักจะยกกำลังเข้ามากวาดต้อนผู้คน ขณะที่ไทยกำลังติดพันสงครามด้านอื่น เช่น ในปี พ.ศ. 2313 เขมรลอบเข้ามาตีเมืองครงระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงยกทัพไปเชียงใหม่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2314 ก็ยกมาตีเมืองครงและจันทบุรีอีกครั้ง ทั้งกวาดต้อนครอบครัวไปจำนวนมาก สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาจักรียกทัพไปตีเขมรและตีได้จนถึงเมืองบันทายมาศ บริบูรณ์ และบาพนม

ประวัติศาสตร์ของเมืองครงช่วงสำคัญที่สุดซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศเกิดขึ้นในยุคอาณาจักรนพบุรีศักราชที่ 5 หลังจากฝรั่งเศสเข้ายึดครองญวน ลาว และเขมรได้แล้ว ก็ต้องการยึดครองประเทศไทย โดยส่งเรือปืนมาปิดล้อมอ่าวไทยเพื่อบีบบังคับไทยให้ยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส แล้วยึดเมืองจันทบุรีไว้เป็นประกันเมื่อ พ.ศ. 2436 ต่อมาในเดือน ธ.ค. 2447 ไทยได้ลงนามในสนธิสัญญากับฝรั่งเศสให้ยึดครองเมืองครงและหมู่เกาะต่าง ๆ ในทะเลทรายไว้แทนจันทบุรี หลังจากนั้นในวันที่ 23 มี.ค. 2449 ไทยก็ยอมยกดินแดนเสียมราฐ พระตะบอง ศรีโสภณ และเกาะกง ให้แก่ฝรั่งเศสเพื่อแลกเมืองครงกลับคืนมา ไทยมีกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสอีกครั้งหนึ่งในช่วงสงครามอินโดจีนในปี พ.ศ. 2484 ฝรั่งเศสส่งเครื่องบินมาโจมตี จ. นครพนม ไทยจึงส่งกองเรือไปลาดตระเวนในน่านน้ำ จ. ครง เพื่อป้องกันข้าศึกที่ถูกรานเข้ามาทางทะเล และเกิดการปะทะกับกองเรือฝรั่งเศสจนฝรั่งเศสต้องล่าถอยไป

สำหรับด้านการปกครอง ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมืองครงขึ้นอยู่กับมณฑลจันทบุรี แบ่งการปกครองเป็นสามอำเภอคือ อ.เมือง อ.ศรีบัวทอง และ อ.เกาะช้าง ต่อมาเมื่อมีราษฎรเข้ามาตั้งบ้านเรือนเพื่อขุดพลอยจำนวนมากจึงมีการตั้งชุมชนนั้นขึ้นเป็นอำเภออีกแห่งหนึ่งชื่อ อ.ทุ่งใหญ่ แล้วยุบ อ.ศรีบัวทองเข้ามารวมกับ อ.ทุ่งใหญ่และเปลี่ยนชื่อเป็น อ.เขาสมิง

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่า “เมือง” เป็นจังหวัด จ. ครง มีสามอำเภอ คือ อ.เขาสมิง อ.เมือง อ.เกาะช้าง และตั้งกิ่งอำเภอใหม่อีกสองแห่ง คือ กิ่ง อ.คลองใหญ่และกิ่ง อ.บ่อไร่ ก่อนได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอในเวลาต่อมา ส่วน อ.เกาะช้างนั้น ประชาชนบนฝั่งข้ามไปติดต่อกับราชการบนเกาะลำบาก โดยเฉพาะในฤดูมรสุม ทางราชการจึงตั้ง ค.แหลมงอบเป็นอำเภอแทน แล้วลดฐานะ อ.เกาะช้างเป็นตำบล แต่เนื่องจากการพัฒนาพื้นที่บนเกาะดำเนินไปอย่างเชื่องช้า กระทรวงมหาดไทยจึงยกฐานะขึ้นเป็นกิ่ง อ.เกาะช้างเมื่อปี พ.ศ. 2537 เพื่อให้มีศักยภาพเพียงพอในการรองรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ส่วนกิ่ง อ.เกาะกูดจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2533 ปัจจุบันมีการรับเปลี่ยนสถานะสองกิ่งอำเภอนี้เป็น อ.เกาะช้าง และ อ.เกาะกูดแล้ว

หมู่เกาะทะเลทราย

หมูเกาะทะเลตราดเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่ไปเยือนเมืองแห่งนี้ เพราะความสวยงามของชายหาดทรายขาวและแนวปะการังน้ำตื้นที่ได้รับการยกย่องว่าสวยงามที่สุดของอ่าวไทยตอนใน ทะเลตราดมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต่างไปจากชายทะเลในจังหวัดใกล้เคียง เพราะทำเลที่ตั้งที่อยู่ปลายสุดของแหลมด้านตะวันออก มีหมู่เกาะต่าง ๆ ตั้งเรียงรายห่างจากฝั่ง จึงได้รับผลกระทบจากตะกอนปากแม่น้ำน้อย ทำให้น้ำสะอาดและใสน่าเล่น

หมู่เกาะทะเลตราดประกอบด้วยเกาะขนาดใหญ่สามเกาะคือ เกาะช้าง เป็นเกาะที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 2 ของประเทศไทยรองจากเกาะภูเก็ต เกาะภูเก็ต และเกาะหมาก ที่เหลือเป็นเกาะขนาดเล็กเกือบ 50 เกาะ ลักษณะของหมู่เกาะเรียงตัวในแนวเหนือลงมาได้ โดยมีเกาะช้างอยู่ใกล้ชายฝั่งด้าน อ.แหลมงอบมากที่สุด เกาะที่ห่างไกลที่สุดคือเกาะภูเก็ต อยู่สุดเขตแดนไทยด้านตะวันออก ห่างจากฝั่งประมาณ 80 กม. ระหว่างเกาะช้างและเกาะภูเก็ตเป็นที่ตั้งของเกาะขนาดเล็กที่สวยงาม เช่น เกาะหวาย เกาะขาม เกาะระคาค เกาะรัง ฯลฯ

หมู่เกาะในแถบนี้กำเนิดขึ้นเมื่อราว 65 ล้านปีก่อนแต่ลักษณะการเกิดแตกต่างกัน เกาะภูเก็ตเป็นหินทรายที่แยกตัวออกมาจากส่วนปลายของทวีปอาฟริกา ส่วนเกาะช้างเป็นหินอัคนี ซึ่งเป็นหินภูเขาไฟ สันนิษฐานว่าเป็นส่วนหนึ่งของหุบเขาที่จมอยู่ใต้น้ำ แล้วเกิดรอยแตกเมื่อได้รับแรงดันจากน้ำทะเล ทำให้หินภูเขาไฟได้พิกพดันตัวขึ้นมา นอกจากนี้ยังมีเกาะที่เกิดจากสันดอนทรายที่ทับถมเป็นเวลานานเกิดขึ้นในยุคหลังคือ เกาะหมาก และเกาะกระดาดซึ่งมีลักษณะเรียบแบนคล้ายที่ราบอยู่กลางทะเล ลักษณะร่วมประการหนึ่งของหมู่เกาะในทะเลตราดก็คือไม่มีโพรงถ้ำ เนื่องจากในเกาะหินทรายหรือหินอัคนี ไม่ได้เกิดจากหินปูนซึ่งถูกกัดเซาะ โดยกระแสน้ำและลมได้ง่าย

ตามเกาะต่าง ๆ มีหาดทรายที่ละเอียดและขาวบริสุทธิ์ เนื่องจากมีแร่ควอตซ์ปะปนอยู่มาก แร่ควอตซ์มีสีขาวใส เนื้อละเอียดและทนทานต่อการผุพัง จึงไม่น่าแปลกใจที่หมู่เกาะแห่งทะเลตราดจะได้รับการกล่าวขานว่า มีหาดทรายที่ขาวและเนียนละเอียดราวกับแก้ว

กิจกรรมที่ขึ้นชื่อที่สุดของการเที่ยวหมู่เกาะทะเลตราดคือการดำน้ำชมปะการังน้ำตื้นรอบเกาะต่าง ๆ เช่น ทางด้านตะวันตกของเกาะช้าง หรือเกาะตอนใต้ของเกาะช้าง เช่น เกาะหวาย ด้านหน้าเกาะและด้านหลังเกาะ มีลานปะการังแข็งอันหลากหลาย เช่น ปะการังกิ่ง ปะการังจาน ปะการังก้อน ฟองน้ำครก ฯลฯ ฝั่งตะวันตกของเกาะภูเก็ตเป็นแหล่งปะการังกิ่งสั้น เช่น ปะการังเขากวาง ส่วนจุดดำน้ำชมปะการังที่สวยงามที่สุดนั้นอยู่บริเวณรอบเกาะกระ ซึ่งเป็นเกาะขนาดเล็ก ส่วนหนึ่งของหมู่เกาะรังอยู่ห่างจากเกาะช้างประมาณ 40 กม. แหล่งปะการังเกาะกระเป็นปะการังน้ำตื้นที่อยู่บริเวณรอยต่อระหว่างพื้นราบกับแนวลาดชันใต้ทะเล ระดับน้ำลึกประมาณ 5-15 ม. เนื่องจากน้ำใสสะอาดแสงแดดลอดผ่านลงมาถึงได้ ปะการังจึงมีความสมบูรณ์มาก โดยเฉพาะปะการังแข็ง มีทั้งปะการังสมอง ปะการังจาน และปะการังเขากวาง นอกจากนี้ยังมีดอกไม้ทะเลปลิง และสัตว์น้ำที่

อาศัยอยู่ในแนวปะการังสีตันสวยงาม เช่น ปลาการ์ตูน ปลาวัว ปลานกแก้ว เป็นต้น สร้างความตื่น
 คาคื่นใจให้กับนักท่องเที่ยวจนหลายคนรู้สึกว่าการท่องเที่ยวทะเลครั้งนั้นผ่านไป
 อย่างรวดเร็วและประทับใจในความทรงจำนานแสนนาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น มีผู้ศึกษาและได้สรุปผลพอ
 สังเขปดังนี้ ขนิษฐา พอนอ่วม และสาทิศ สุขอ่วมศรี (2543) ได้ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ:
 กรณีศึกษาชุมชนคีรีวง ตำบลก้า อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และพบว่าพื้นที่ชุมชนคีรี
 วงมีศักยภาพสูงในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตซึ่ง
 ประชาชน องค์กรชุมชนและนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ
 ชุมชนคีรีวงในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เกิดจากสภาพทาง
 กายภาพมากกว่าปัญหาในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิต ทั้งนี้แนวทางในการ
 พัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนในแบบพหุภาคีและสามารถนำไปขยายผลแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนอื่น
 ๆ ที่มีทรัพยากรท่องเที่ยวและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่คล้ายกันได้ ซึ่งผล
 การศึกษาและแนวทางที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยที่ได้ศึกษาโดยพระมหาสุทนต์ ออบอุ่น (2540)
 เรื่อง “การศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ศึกษาเฉพาะ
 กรณี: เส้นทางสายน้ำลำน้ำตก” ที่ปรากฏว่าควรส่งเสริมให้ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวมีความรู้ ความ
 เข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน โดยจะต้องมุ่งเพิ่มศักยภาพใน
 การรับรู้ข่าวสารและการฝึกอบรมในเรื่องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรส่งเสริมให้มี
 เส้นทางท่องเที่ยว และการพัฒนานุเคราะห์ท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วม
 ขององค์กรท้องถิ่นและการจัดตั้งกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวหรือการจัดตั้งธุรกิจชุมชนเกี่ยวกับการ
 ท่องเที่ยว ควรมีองค์กรที่รับผิดชอบในด้านความปลอดภัยและควรเพิ่มความร่วมมือระหว่าง
 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องทั้งนี้เพื่อความ
 ยั่งยืนของทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น

- นอกจากนี้ ชูสิทธิ์ และคณะ (2544) เสนอรายงานการวิจัยโครงการ “รูปแบบการ
 ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำวาง” ให้น้ำหนักความสำคัญในเรื่อง “ระบบนิเวศวัฒนธรรม”
 พร้อมกับยืนยันว่า การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องระบบนิเวศป่าที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยมาช้านาน ต้องใช้
 แนวคิดเรื่อง “ระบบนิเวศวัฒนธรรม” เป็นแนวทางในการศึกษา จึงจะเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์
 ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในด้าน

วัฒนธรรม วิถีชีวิตของปกากะญอ โดยเฉพาะในเรื่องการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่ากับสังคมภายนอก นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีการขายเครือข่ายสู่หมู่บ้านอื่น

ส่วนผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวก ได้แก่ การผลิตและให้บริการได้ซ้ำ ๆ การรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชนที่เหมาะสม เกิดการกระจายรายได้แก่ชุมชน และชาวบ้านได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยไปพร้อม ๆ กับกระบวนการสร้างความเข้มแข็งส่วนในด้านลบ คือชาวบ้านอาจเห็นแก่เงินมากขึ้น

ภราเดช พยัคฆิเยอร์ (อ้างถึงใน รณกร ศิริกานนท์, 2541 หน้า 11) สะท้อนปัญหาผลกระทบการท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันว่าเป็นผลจากการพัฒนาในมิติเชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมองว่าจะทำอย่างไรจึงจะลดการกระจุยกระจายของการท่องเที่ยว และลดการบริโภคของคนกลุ่มใหญ่ลง เนื่องจากในจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด นักท่องเที่ยวไทยเป็นกลุ่มใหญ่และมีจำนวนมากที่สุด แต่มักให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจน้อย ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ก็ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากที่สุด

สำหรับศุภญ์ แสงอรุณ (2541) ได้ศึกษาเรื่อง “ศักยภาพและแนวทางการจัดการอุทยานแห่งชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา จังหวัดพังงา” ไว้ดังนี้ อุทยานแห่งชาติอ่าวพังงาเป็นพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติที่มีลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีศักยภาพสูงต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส่วนเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาตินั้นมีศักยภาพในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่ในระดับสูง ในขณะที่ศักยภาพด้านการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่ในระดับปานกลาง แต่ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการเดินทางท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงาอยู่ในระดับสูง และด้านการให้บริการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการด้านท่องเที่ยวในท้องถิ่นบริเวณอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา นับได้ว่ามีระดับศักยภาพสูงในการให้บริการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยส่วนใหญ่ให้บริการเกี่ยวกับบริการเรือนำเที่ยว บริการอาหาร ที่พัก และจำหน่ายของที่ระลึก

ในส่วนของกิจกรรมท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมหรือมีความสำคัญต่อนักท่องเที่ยวมากที่สุดระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา ได้แก่ การล่องเรือ ชมทิวทัศน์ ธรรมชาติ การถ่ายภาพธรรมชาติ การดำน้ำแบบ Snorkeling การดำน้ำแบบ Scuba และการพายเรือแคนู และด้านสุดท้าย คือ ด้านผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติอ่าวพังงาและผู้ประกอบการหรือราษฎรท้องถิ่นมีความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบในระดับปานกลาง ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่ายังไม่อาจจัดว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพราะ โดยหลักการแล้วการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวจะต้องมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด และสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอ

แม่อน จังหวัดเชียงใหม่” ปรากฏผลการวิจัยดังนี้ หมู่บ้านแม่กำปอง หมู่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านเพื่อชมธรรมชาติ แต่ชุมชนไม่มีการจัดการอย่างเป็นระบบโดยมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว และต่อมาจึงมีจุดมุ่งหมายเพิ่มขึ้นด้วยการสร้างระบบที่นำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้านในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบโฮมสเตย์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยมีหลักปฏิบัติว่านักท่องเที่ยวต้องได้รับอนุญาตจากชุมชนในฐานะที่ชุมชนช่วยกันดูแลพัฒนาปรับปรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

งานวิจัยของ นาคม ชีวสุวรรณจักร (2541, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษา อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรีจากการวิจัยพบว่า ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดงบประมาณและบุคลากรในการจัดการดูแลสภาพแวดล้อมบริเวณแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนขาดการให้ความร่วมมือและประสานงานกันระหว่างประชาชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอีกประการหนึ่ง คือ ประชาชนไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการวางแผน การจัดการดูแลรักษาสถานที่ท่องเที่ยวรวมถึงไม่มีหน่วยงานที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง นอกจากนี้ปัญหาดังกล่าวข้างต้น ความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติงานทางด้านการดูแลสิ่งแวดล้อมในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่สำคัญซึ่งงานวิจัยของศิริรักษ์ ปุ่มแมนปิ่น (2540, บทคัดย่อ) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องความรู้ของผู้ปฏิบัติงานทางด้านการดูแลสิ่งแวดล้อมในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: ศึกษากรณีผู้ปฏิบัติงานทางด้านการดูแลสิ่งแวดล้อมจากหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชนและได้สรุปผลงานวิจัยได้ว่า

1. ควรให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ
2. ควรจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมโดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมและการประสานกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ
3. บุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควมเป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดความรู้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการประสานงานและการมีส่วนร่วมในการวางแผน การจัดอบรม ศึกษาวิจัย และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
4. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ เช่น นักท่องเที่ยว
5. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของกลุ่มประชากรอื่น

6. ศึกษาวิจัยความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ จากกลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น

จากงานวิจัย 3 งานข้างต้นจะเห็นได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวนั้นไม่สามารถรอการแก้ปัญหาจากหน่วยงานของรัฐเพียงอย่างเดียวได้ จำเป็นต้องให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและแก้ไขปัญหา แต่จากผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านยัง ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดงบประมาณและบุคลากรในการจัดการดูแลสภาพแวดล้อม บริเวณแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนขาดการให้ความร่วมมือและประสานงานกันระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้นจึงเป็นที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนควรที่ร่วมใจในการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่ชาวบ้าน โดยสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ถูกต้อง และให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ เพราะชาวบ้านเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ควรมีสติธิในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการวางแผนการจัดการดูแลรักษาสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งจะทำได้สามารถมองเห็นถึงปัญหาในด้านต่าง ๆ ของชุมชนและสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังเช่นงานวิจัยของชนินฐา พอนอ่วม และสาทิศ สุขผ่องศรี (2543, บทคัดย่อ) เรื่องแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนศิรีวัง ตำบลท่าโลน อำเภอตานสง่า จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนศิรีวังเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมและอุทยานแห่งชาติเขาหลวงซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงเป็นแหล่งท่องเที่ยว ด้านธรรมชาติ โดยชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านศิรีวังเป็นผู้ปฏิบัติในการบริหารและจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล ท่าโลน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ในปัจจุบันมี 3 รูปแบบ ได้แก่ ศึกษาวิถีชีวิตชุมชน ศึกษาธรรมชาติบนยอดเขาหลวง และศึกษาวิถีชีวิตชุมชนรวมทั้งศึกษาธรรมชาติบนยอดเขาหลวง แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในอนาคตจะดีขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนศิรีวังกับกรท่องเที่ยวเชิงนิเวศมี 2 ลักษณะ ได้แก่ ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับและผลกระทบที่เกิดขึ้น องค์ประกอบหรือปัจจัยในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 2 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยภายในและภายนอก ปัญหาในด้านต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ปัญหาด้านกายภาพ เศรษฐกิจ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคอันเป็นข้อจำกัดขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าโลน ส่วนผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยภาพรวม ผลกระทบด้านกายภาพมีมากกว่าด้านเศรษฐกิจ สังคม และด้านวัฒนธรรม แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนศิรีวัง สรุปได้ว่า รูปแบบควรดำเนินการ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลท่าโลนร่วมกับพหุภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงจะเหมาะสม โดยจัดการ 4 ด้าน ตามหลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ การ

จัดการพื้นที่การท่องเที่ยว การจัดการกิจกรรม และกระบวนการจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชน
และการจัดการที่ยั่งยืนในทุก ๆ ด้าน